

**Univerzita Pardubice
Fakulta zdravotnických studií**

Faktory ovlivňující rodičovský výchovný styl

Barbora Šolcová

**Bakalářská práce
2010**

Univerzita Pardubice
Fakulta zdravotnických studií
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Barbora ŠOLCOVÁ**
Studijní program: **B5341 Ošetrovatelství**
Studijní obor: **Porodní asistentka**
Název tématu: **Faktory ovlivňující rodičovský výchovný styl**
Zadávací katedra: **Katedra porodní asistence**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Sběr informací, studium literatury a popis současné problematiky týkající se výchovy dětí a faktorů majících vliv na proces výchovy.
2. Stanovení podmínek, metod, cílů a výzkumných záměrů.
3. Prokonzultování výběru metod výzkumu a respondentů s vedoucím práce.
4. Stanovení vhodné metodiky a sestavení dotazníků.
5. Výběr vhodných respondentů a rozdělení dotazníků.
6. Analýza a interpretace získaných dat.
7. Kritické zhodnocení a doporučení.

Rozsah grafických prací: dle doporučení vedoucího
Rozsah pracovní zprávy: 35 stran
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

1. SHEEDYOVÁ - KURCINKOVÁ, M. Problémové dítě v rodině a ve škole. Praha : Portál, 1998. 284 s. ISBN 80-7178-174-6.
2. ČÁP, J. Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy. Praha : ISV, 1996. 302 s. ISBN 80-85866-15-3.
3. MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíc potřebují. Praha : Portál, 1994. 108 s. ISBN 80-85282-00-3.
4. VANÍČKOVÁ, E. Tělesné tresty : Definice - Popis - Následky. Praha : Grada Publishing, 2004. 116 s. ISBN 80-247-0814-0.
5. MATĚJČEK, Z. Dítě a rodina : v psychologickém poradenství. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1998. 215 s. ISBN 80-04-25236-2.

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Magdalena Řeřuchová
Katedra ošetřovatelství
Datum zadání bakalářské práce: 30. listopadu 2009
Termín odevzdání bakalářské práce: 23. dubna 2010

prof. MUDr. Arnošt Pellant, DrSc.
děkan

L.S.

Mgr. Markéta Moravcová
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 1. února 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 23. 4. 2010

.....

Barbora Šolcová

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Magdaleně Řeřuchové, vedoucí práce, za čas a rady, které mi věnovala během tvorby bakalářské práce. Dále děkuji svým blízkým za podporu a prostor, který mi poskytli pro studium.

Mé poděkování patří také ženám, které věnovaly svůj čas na vyplnění dotazníku a díky nimž jsem mohla realizovat svůj výzkum.

V Pardubicích dne 23. 4. 2010

Šolcová Barbora

ANOTACE

Závěrečná bakalářská práce nese název „ Faktory ovlivňující rodičovský výchovný styl“. Je prací teoreticko-výzkumnou. Skládá se z části teoretické a praktické. První část pojednává o teorii výchovy, motivech pozdního rodičovství a rizicích s ním spojených. V praktické části, která byla realizována pomocí dotazníkového šetření jsem se snažila zmapovat preference rodičovského výchovného stylu jednotlivých věkových skupin, zjistit informovanost o zdravotních rizicích pozdního mateřství a motivech pozdního rodičovství.

KLÍČOVÁ SLOVA

Výchovný styl, Pozdní mateřství (rodičovství), Motivy, Zdravotní rizika

SUMMARY

Finally bachelor thesis is called “Factors influencing educational parental style”. This work consists of two parts, theoretical and research part. First part is about theory of educational styles, motives of postponing parenthood and health risk, which are connected with that. I tried to find, which educational parental style is preferred by different age groups of mothers in research part. This was realized by questionnaire investigation. I wanted to get to know level of knowledge about health risk, which are connected with postpone motherhood among older women, and I wanted to figure out motives of postpone parenthood.

KEYWORDS

Educational parental style, Postpone motherhood, Motives, Health risks

Obsah

Úvod	8
Cíle	8
1 Teoretická část	9
1.1 Výchova dítěte obecně	9
1.1.1 Činitelé výchovy	9
1.1.2 Determinanty způsobu výchovy	11
1.1.3 Výchovné styly	11
1.1.4 Principy rodinné výchovy	12
1.1.5 Výchovná úloha matky	14
1.1.6 Věk a jeho vliv na výchovu	17
1.2 Motivy pozdního rodičovství.....	19
1.2.1 Historie reprodukčních preferencí	19
1.2.2 Důvody odkládání rodičovství.....	20
1.2.3 Teorie fertility –proč lidé chtějí děti	24
1.3 Zdravotní rizika spojená s pozdním mateřstvím.....	26
2 Praktická část	28
2.1 Výzkumné záměry	28
2.2 Metodika výzkumu	28
2.3 Prezentace výsledků výzkumu	31
2.3.1 I. blok otázek.....	31
2.3.2 II blok otázek	37
2.3.3 III. blok otázek	42
2.4 Diskuze	45
2.4.1 Zhodnocení výsledků I. bloku otázek	45
2.4.2 Zhodnocení výsledků II. bloku otázek.....	46
2.4.3 Zhodnocení III. bloku otázek	47
Závěr	48
Soupis bibliografických citací	49
Seznam příloh	51

Úvod

Bakalářská práce je věnována zejména výchově a její souvislosti s věkem matky. Pro toto téma jsem se rozhodla vzhledem ke stále zvyšujícímu se věku prvorodiček a rodiček vůbec, což mě vedlo k zamyšlení nad motivy, jenž vedou budoucí matky k tomu, pořídit si dítě v pozdějším věku. U nás publikace k tomuto tématu téměř chybí, jedinou podrobnější studii prováděla v rámci své diplomové práce Irena Bímová z jejíž práce budu částečně ve svém výzkumu čerpat. Dále se zaměřím na zdravotní rizika plynoucí z pozdního mateřství a informovanosti o nich mezi ženami cílové skupiny. Stěžejní myšlenkou této práce je vliv věku matky na volbu výchovného stylu.

Práce se skládá ze dvou částí, teoretické a empirické. Teoretická část začíná popisem obecných pojmů týkajících se výchovy, abych poskytla koncepční rámec hlavnímu tématu práce. V další kapitole se zaměřuji na roli a výchovnou úlohu matky a věk, jako determinant ovlivňující výběr výchovného stylu. Následující kapitola se týká již zmíněných motivů pozdního mateřství a poslední kapitola teoretické části rozebírá zdravotní hledisko pozdního mateřství.

Empirická část je věnována dotazníkovému výzkumu. Pro účel této práce jsem vytvořila dva dotazníky, jeden je určen pro hlavní cílovou skupinu, tj. pro matky nad 30 let a druhý slouží k porovnání výsledků ve výchovném bloku dotazníku s matkami jejichž věk se pohybuje v rozmezí 18-30 let. Inspirací pro tvorbu dotazníku mi byl Dotazník T17 (Čáp, Boschek), formulář jsem administrovala v mateřských školách Východočeského kraje. Dotazník má zkoumat způsob výchovy v rodině, informovanost o zdravotních rizicích a motivech pozdního rodičovství. V empirické části práce popisuji metodologický plán výzkumu, cíle výzkumu, výzkumné záměry, teritoriální a časové vymezení výzkumu a výzkumné techniky. V poslední kapitole se věnuji analýze a interpretaci dat získaných výzkumnými technikami.

Cíle

Cílem práce je nalézt odpovědi na stanovené výzkumné záměry formou dotazníkového šetření a seznámit čtenáře s aktuálním stavem vybrané tematiky.

1 Teoretická část

Motto:

„Tajemství výchovy spočívá v tom, zařídit věci tak, aby dítě bylo úspěšné a pak je za to pochválit.“

Prof. Z. Matějček

1.1 Výchova dítěte obecně

Výchova je nejčastěji chápána jako „záměrné a k určitému cíli směřující působení dospělých na děti s použitím různých prostředků a metod“ (Čáp, 1996, s. 23). A to za účelem rozvinout v dítěti konkrétní vlastnosti, normy, postoje a hodnotové orientace. K dosažení se užívají výchovné prostředky a metody, které jsou založené na zkušenostech, tradicích nebo i vědeckých poznatcích. Další autoři chápou výchovu v širším slova smyslu, a to tak, že vychovatel působí na vychovávaného bezděčně, neuvědoměle což je složka výchovy pravděpodobně převládající nad cíleným působením dospělých.(3) Neméně důležité je také zmínit se o interaktivní složce výchovy, která zahrnuje působení a ovládnutí vychovatele a vychovávaného navzájem, což se také řadí do složky výchovy bezděčné. (3)

Výchova v rodině se tedy dělí na složku cílenou, úmyslnou a neuvědomovanou. Jak už napovídá název cílená složka se od neúmyslné liší směřováním k určitému výchovnému záměru, cíli. Ten může být z hlediska času dlouhodobý, což se odráží v hodnotové orientaci rodičů nebo krátkodobý, čímž je například požadavek okamžitého splnění úkolu. Typické pro výchovu v rodině na rozdíl od výchovy ústavní (školy,zájmové kroužky..) je citová participace rodičů. Jedná se o cit hluboký, trvalý a vzájemný, díky němuž dochází k vzájemnému uspokojování potřeb jak dětí, tak rodičů. (10)

1.1.1 Činitelé výchovy

Myslíme tím faktory, které ve vzájemné součinnosti dělají výchovu výchovou. Patří sem vychovatel, vychovávaný a prostředí v němž výchova probíhá. (13)

a) Vychovatel

Vychovatelem bývá nejčastěji rodič, učitel nebo sociální pracovník. Hlavní charakteristikou ale je, že je iniciátorem neboli organizátorem výchovného procesu. Stejně jako se dělí výchovné styly, můžeme i vychovatele rozdělit do dvou základních kategorií.(13)

Autokratický typ, ten vychovává hlavně pomocí příkazů a zákazů, s dítětem si příliš nepovídá a jeho přání nebere vážně. Neposkytuje dítěti prostor pro samostatné chování a jednání. Opakem je liberální typ. Ten nezakazuje a netrestá, nechává hodně voleb na dítěti. Dalo by se říct, že se řídí podle hesla „Žij a nech žít“. Obvykle se tyto typy nevyskytují v „čisté“ podobě, ale v různých kombinacích.(13)

b) vychovávaný

Vychovávaný je ten, jehož osobnost se má ve výchovném procesu rozvíjet. Cílem je mnohostranný rozvoj osobnosti jedince. Postavení vychovávaného ve výchovném procesu může mít mnoho podob. **Autoritativní** výchova se vyznačuje minimálním respektováním jedince. Výchova jako služba jedinci, zabezpečení proměn, které si jedinec žádá je naopak typická pro **liberální** typ výchovy. Výchova respektující autoritu a umožňující uplatnit aktivity a iniciativy vychovávajícího je příznačná pro **kooperativní** výchovný styl.(13)

c) prostředí výchovy

Výchova neprobíhá izolovaně, ale vždy v nějakém prostředí, které má na proces výchovy zásadní vliv.

1. *přírodní prostředí* nebo také vliv klimatu, například u lidí žijících v tvrdých přírodních podmínkách se utvořily vysoké morálně volní vlastnosti.
2. *sociální prostředí* tvoří lidé obklopující jedince, instituce, kde člověk pracuje, kde studuje atd. Člověk se nemůže stát společenskou bytostí bez kontaktu s ostatními lidmi.
3. *rodinné prostředí* (je podmnožinou sociálního prostředí, ale pro jeho význačnost ho uvádím jako samostatný bod) utváří vlastnosti člověka a působí zde vliv vzoru , a to jak kladného, tak i záporného.(13)

Význam vlivu prostředí na člověka je dán také délkou jeho působení a může tak ovlivňovat jeho zájmy, motivy, charakter, postoje aj. Jako příklad záporného vlivu negativního prostředí slouží „děti ulice“. Ty nejsou ve většině případů schopny se zapojit do normálního společenského života. (13)

1.1.2 Determinanty způsobu výchovy

Myslíme tím skutečnosti, které vedou k výběru rozdílné formy výchovy. Způsob výchovy je ovlivněn čtyřmi základními skupinami podmínek, které jsou ve vzájemné interakci.

- a) *osobní vlastnosti a zkušenosti rodičů a dalších vychovávajících osob,*
- b) *vlastnosti a zkušenosti vychovávaných dětí, to jak se chovají a působí na dospělé, kteří se je snaží vychovávat,*
- c) *události a změny v podmínkách ve vývoji rodiny a nejbližšího prostředí,*
- d) *společenskohistorické podmínky od ekonomicko kulturních až po tradice země, doby, rodiny.*(13)

Dále je způsob výchovy předurčen především osobností vychovatelů. A to například nezralostí rodiče, rodiči labilními, rodiči s nepřiměřeným sebevědomím, i těm, kteří jsou nespokojeni s rodičovskou rolí. Rodiče agresivní nebo závislí mají sklon přistoupit na krajně nepříznivé formy výchovy.(13)

Další faktory, které ovlivňují formu výchovy jsou např. temperament, věk, inteligence a kulturní prostředí rodičů, s ním bývá spojen emoční vztah.

Způsob výchovy v rodině se může značně měnit s vývojem rodiny, rodičů a rodinné situace. Velmi silně ovlivňuje způsob výchovy zkušenost dospělého s výchovným působením, které sám zažil ve své původní rodině. Jde o napodobení většinou zcela neuvědomělé, dalo by se říci až programové.(13)

1.1.3 Výchovné styly

V různé literatuře se můžeme také setkat s názvem způsob výchovy, znamená celkové vzájemné působení vychovatele (v našem případě matky) a vychovávaného. Zahrnuje volbu užitých výchovných prostředků, postupů a metod. Na tom závisí prožívání a chování dítěte, a to má zpětně vliv na chování a prožívání dospělého. O určitém výchovném stylu hovořím na základě dvou nejdůležitějších složek. Je to emoční vztah k dítěti a způsob výchovného řízení (13). Velká pozornost je také věnována odměnám a trestům. Na toto téma bylo provedeno mnoho výzkumů. Pro ilustraci uvádím experiment E. L. Thorndika, který ze statisticky významného vzorku dokázal, že trest nevedl k odnaučení, ale naopak k mírnému posílení spoje. Z čehož se potvrzuje kladné působení pochval. K podobnému závěru ve svých experimentech došel i B.F. Skinner nebo například E. Hurlocková. (13)

Důležité je také srovnat fyzické a psychické tresty, kdy každý z nich má zcela jiný účinek na dítě. Z různých výzkumů se ukázalo, že fyzické trestání narušuje emoční vztah dospělého s dítětem, působí ponížení dítěti a tak ovlivňuje jeho pozdější sebehodnocení. Navíc

podporuje agresivní prvky chování dítěte. Naproti fyzickým trestům stojí psychické, což obsahuje například vyčítání dítěti, co vše se pro jeho dobro udělalo a ono se teď odměňuje „takovým“ chováním, mračení se na dítě, nekomunikování, ignorování atd. Psychických trestů je hodně druhů, z čehož vyplývá, že experimentátoři nedošli ke zcela jednoznačnému výsledku. Psychické trestání mívá delší účinnost a má vliv na svědomí dítěte, a to zejména v případě, že má silný emoční vztah k dospělému. Svědomí dítěte je však spjaté se silnou úzkostí, nejistotou, pocitem viny, hříšností, případně až neuroticismem. Podle M. Ruttera se utváření osobnosti dítěte nijak nezmění jestliže dítě pláceme, budeme mu vyčítat nebo ho pošleme například za dveře. Jako jeden z velmi významných součinitelů se ukazuje množství trestů v čase. Několik výzkumných studií prokázalo, že například velké množství trestů podporuje agresivitu a delikvenci.(13,4)

Nejdůležitější úlohu v trestání však zaujímá emoční vztah dospělého k dítěti. Při kladném emočním vztahu se neprojevují destruktivní účinky na osobnost jako při záporném emočním vztahu rodiče k dítěti. (13)

Rodičovský výchovný styl primárně vychází z rodičovského postoje. Rozlišujeme okolo dvaceti různých postojů. K utváření výchovných postojů přispívají zkušenosti z dětství, vztah k rodičům, psychosociální a duševní vývoj jedince, žebříček hodnot a ideálů, ale i veškeré konflikty a napětí, kterými vychovatel k dítěti prochází. Pro názornost je zde uvedeno několik základních.

Například:

- 1) Postoj kladný, láskyplný, akceptující a naproti tomu stojí postoj záporný, hostilní, chladný až zavrhuje.
- 2) Postoj kontrolující a v opozici stojící postoj poskytující dítěti autonomii, volnost, liberální postoj.
- 3) Třetí dimenzí je postoj důslednosti a v opačném případě nedůslednosti. (13)

1.1.4 Principy rodinné výchovy

Výchova v rodině se výrazně odlišuje od výchovy ústavní, a to zejména citovou participací jednotlivých účastníků výchovného procesu. (11)

a) Vzájemné uspokojování potřeb dětí a jejich vychovatelů

Hovoříme o vzájemnosti potřeb a jejich uspokojování, což znamená vzájemnost pocitu uvolnění, spokojenosti, radosti a dalších kladných prožitků, které proces uspokojování doprovázejí. Tedy postoje dospělých (vychovatelů) k dětem jsou ovlivněny tím, jak dítě

splňuje či nesplňuje potřeby dospělého. Pakliže je vychovatel na osudu dítěte bytostně zúčastněn, nemůže být jen vnějším pozorovatelem, ale je v plné interakci, což znamená určité citové napětí. (11)

b) Trvalost hloubka citových vztahů

V citových vztazích se primárně uspokojuje základní psychická potřeba, a tou je životní jistota. Děti jednak lásku přijímají, ale i hojně vracejí a rodiče si jsou vědomi jejich hluboké citové vazby a touží si jí udržet. Zároveň doufají, že dětem budou moci odkázat, co mají. Především své životní zkušenosti, životní styl, vědomosti, postoje. (11)

c) Společná budoucnost

Je nezbytné, aby vychovatel mohl budoucnost dítěte předvídat, plánovat, dávat jí směr. Dospělého to jednak těší, jednak je tato skutečnost zdrojem starostí. Dále je nutné, aby dospělý svou budoucnost předvídal a plánoval a přizpůsoboval s ohledem na dítě. Dospělý neodděluje svůj osobní čas od času dítěte. K narušení této základní psychické potřeby spjaté s rodičovstvím dochází například při rozvodu, kdy se dítě svěřuje do péče jen jednoho z rodičů nebo při výrazném postižení dítěte, kdy je ohrožena základní jistota, že o dítě je a bude dobře postaráno i v době, až tu rodiče nebudou. (11)

d) Společenství prostoru, času a prožitku

Životní čas a prostor nejsou v rodině odděleny. Účast dětí na soukromí rodičů není stoprocentní. Obě strany by měly mít určitou oblast prožitků, která je jen jejich. Velká část výchovných obtíží vzniká proto, že rodiče neuznávají právo dítěte na intimitu. Na druhé straně rovněž vznikají výchovné problémy i tam, kde se rodiče své intimity vzdávají a svěřují se dítěti se vším. Dítě tak svými problémy nepřiměřeně zatěžují. A mohou tak postupně ztrácet autoritu a výchovnou funkci. Svět dospělých není tak pro dítě ničím atraktivním. Dalšími dvěma extrémy jsou případy, kdy je dítě vychovateli vším, je pak v tzv. zajetí a naopak, je-li soukromí dospělého pro dítě nedosažitelné. (11)

e) Výchovná interakce

Pro rodinu je interakce příznačná. Děti svým chováním ovlivňují rodiče a rodiče zpětně zase děti. Toto probíhá z větší části neuvědoměle. Každý projev dítěte se dospělého osobně dotýká a na základě toho projevuje svoji libost nebo nelibost. (11)

f) Soužití a sdílení

Soužití a sdílení je povýšeno nad výchovnou technologií, čímž se myslí vhodné používání odměn a trestů. V rodině se často stává, že se dávají odměny bez zásluhy. Je zde tendence dělat si radost a tu má jednak obdarovaný, tak i ten, co dává. Tímto se posiluje kladný citový vztah. Podobné je to i s trestáním. To se v rodinách málokdy děje s chladnou hlavou, protože city znemožňují jasné uvažování. Takže o promyšlené výchovné technologii nemůže být řeč. Ale daleko větší váhu má kladné citové prostředí, ve kterém výchova probíhá. (11)

1.1.5 Výchovná úloha matky

Vysoké procento matek, a to až 78,6% se vnímá jako rozhodujícího výchovného činitele dítěte v období předškolního věku. Výhradní postavení ve světě dítěte zaujímá matka v 72,7% případů, jak vyplývá z odpovědí na dotaz, koho mělo dítě v předškolním věku nejraději.(13)

Během prenatalního období, které trvá zpravidla 9 kalendářních měsíců je žena citlivější na působení z vnějšku a je schopná s dítětem již během prenatalního vývoje komunikovat. Matka má v této komunikaci bohatší podíl, ale dítě je také aktivní. Jedním z hlavních druhů komunikace ze strany matky je emoční a racionální postoj matky k plodu. Je to stav, kdy si matka plně uvědomuje růst dítěte a jeho pohyb. Přemýšlí nad ním a má z tohoto uvědomění radost. Tím nepřímo ovlivňuje plod v děloze. Dle Matějčička (1994) dochází častěji ke spontánním potratům u dětí nechtěných než chtěných. To, jaký vztah k dítěti si matka během prenatalního období vytvoří, do značné míry ovlivňuje postnatální vazbu mezi nimi. Výchovná úloha matky v rodině spočívá v odkrytí ženského pohledu na svět. Společně s otcem, jenž má při výchově nezastupitelnou úlohu, tvoří celkový pohled na svět. Matku zajímají jiné věci než otce, dívá se na ně z jiného úhlu. Velmi důležitý pro budoucí vývoj dítěte je podíl obou partnerů na jejich vzájemném vztahu. Pokud se nerespektují a chovají se k sobě nevhodným způsobem, je to model pro dítě do jeho budoucího partnerství, kde se bude snažit tento „nevhodný“ model aplikovat, protože nezná jiný možný. (13)

Ráda bych se také zmínila o Oidipovském nebo také Elektřině komplexu. V prvním případě se jedná o instinktivní náklonnost syna k matce, a to ve věku 3-6 let života, doprovázené agresivním chováním k otci. Ve druhém případě je to dceřina náklonnost k otci. Toto chování může dospět až k narušení vztahu mezi rodiči. V období puberty dochází k odpoutání dítěte od rodiče opačného pohlaví nalezením jiného sexuálního objektu. Pokud se tato fáze nezdaří, dochází naopak k fixaci a tím může dojít k celoživotnímu narušení budoucích partnerských vztahů pro dítě. Záleží ale i na rodiči zda dokáže přespřílišné lásce dát hranice. (10)

Typy mateřských výchovných stylů

Autor knihy z níž jsem čerpala (1) uvádí šest základních mateřských postojů k výchově svých potomků, ani jeden z níže jmenovaných se nevyskytuje v „čisté formě“, a proto odpověď na otázku, co je tedy normální nebo správný typ není jednoznačná.

a) Matka fantom

U matky fantoma se mohou vyskytnout následující možnosti:

- Projevy nadvlády, které brání navázání opravdového vztahu.
- Perfekcionistické požadavky, které v člověku vyvolávají pocit osamocení.
- Opuštěnost, kvůli níž se stává příliš nebezpečným někomu důvěřovat.
- Potíže v matčině životě, které ji odvádějí od dítěte.
- Reaktivní matka, s níž o sobě dítě nemůže svobodně mluvit, protože se bojí, že se rozčílí.

Snaží si za každou cenu držet od svého potomka odstup. Dítě pak nemá možnost naučit se od matky zdravému přístupu k lidem a udržovat s nimi stálé a blízké vztahy. Mezi základní důsledky působení matky fantoma patří uzavřenost, rezervovanost, nedůvěra a nepřátelství a v neposlední řadě neschopnost navázat hluboký vztah potomka k jiným lidem.

b) Matka z porcelánu

Matkou z porcelánu bývá bytost emocionálně nevyrovnaná, která má často problém zvládat své vlastní osobní problémy, natož problémy dítěte. Obtíže svého potomka zvládá s vysokým emocionálním napětím a ačkoliv ho ve většině případů miluje, přemáhá jí panika a někdy dokonce vztek, smutek či strach a následkem těchto emocí se od svého potomka matka odtáhne. Tato matka má tendence vše zveličovat, k dítěti má až takzvaně dusivý přístup, snaží se ho za každé situace ochránit a neustále nad ním bdí. Následkem výchovy matek z porcelánu je špatná schopnost dětí vyrovnat se se stresem. Tyto děti často trpí depresí, úzkostí a ve vztazích s blízkými osobami, přáteli mají tendenci bez rozmyslu pomáhat.

c) Matka manipulátor

Tato matka, jak vyplývá z názvu, ráda plánuje budoucnost svému dítěti a na něm samotném ponechává jen velmi málo rozhodnutí. Jen ona ví nejlépe, co je pro její dítě nejlepší. Tím znemožňuje u dítěte rozvoj samostatné volby a sebeprosazení. Děti, zejména v období puberty a adolescence, cítí silnou potřebu odstříhnutí se od matky a prosadit si většinou zcela opačné představy o vlastní budoucnosti. Matka manipulátorka se po té cítí

zrazená, když její dítě nejde například na vysokou školu. Následek výchovy matky manipulátorky se projeví zejména ve vztazích, a to neschopností dítěte prosadit si svůj názor a nebo má problém vyslovit „ne“ na jakýkoliv požadavek. Ve vztahu často potřebují nadvládu a vedení, byly zvyklé, že za ně matka vše rozhodne a zařídí. Často se mohou objevit i deprese a pocity úzkosti.

d) Matka sběratelka trofejí

Tento druh mateřského postoje se může na první pohled zdát jako dokonalý. Tyto matky projevují svým dětem dostatek zájmu a porozumění, děti se tak cítí milované a povzbuzované. Pokud se jim něco povede jejich matka to umí řádně ocenit, stejně tak ovšem umí dát najevo svou nelibost s případnými neúspěchy. Svému dítěti dává najevo obdiv, ale stejně tak ho potřebuje i ona, a tak ráda a často vypráví přibarvené historky o svých úspěších. Důsledkem této výchovy pro dítě je přemrštěná snaha dosahovat ve vztazích co nejlepšího dojmu. Často si připadají nedocenení, a to jednak v osobním, tak i v pracovním životě. Mívají problémy s perfekcionalizmem a často se neumí poučit ze svých vlastních chyb.

e) Matka stálý šéf

Matka stálý šéf uznává myšlenku, že každý potřebuje svou autoritu. Proto se snaží své dítě připravit na cestu životem tím, že se ho snaží naučit respektovat a vycházet s autoritami. Má své vyhraněné názory, postoje. Vztah matky a jejího dítěte je idylický pokud dítě naprosto poslouchá a než začne nesouhlasit s matčínými hodnotami. Potom se z chápající matky stává kritická žena. V budoucích vztazích má dítě vychované tímto typem matky problémy s neustálou podřízeností a pocitem méněcennosti. Nebo se může projevit opačným typem chování, kdy se snaží o neustálou nadřazenost a tím se snaží ovládnout své pocity z dětství. Tito lidé mají jako mladí dospělí problém fungovat ve světě plném požadavků, mohou potlačovat hněv a sexuální pocity a v neposlední řadě se také potýkají s neúspěchy zalíbit se druhým lidem.

f) Matka věčný vůdce

Tato matka zprvu vyjadřuje radost nad samostatností svého dítěte, ale jen do chvíle než se rozhodne odejít z domova. Počínaje výběrem školy, kdy by se dítě rádo vzdálilo od domova. V tomto okamžiku nastupuje matka věčný vůdce se svými argumenty, které vzbuzují v dětech pocit viny. Matka apeluje na povinnosti k rodině, trávit s ní hodně času. Rodina má přednost před kamarády a volno-časovými aktivitami. Dítě se tak cítí jakoby v okovech a dospívající

jako malé dítě, které musí neustále poslouchat a velmi se těší, až bude moci opustit domov. Pokud se odloučení nepodaří, pak je vztah nezdravě oboustranně závislý. Problémy, které se v životě dítěte objeví následkem této výchovy jsou především vztahové. Dítě ve svých vztazích hledá především partnera/ku matku. Ale následně cítí potřebu někoho opouštět. Je to logické, protože od matky vždy odcházíme. Takže takový člověk si ve většině případů není schopný udržet trvalý vztah. (1)

Těhotenství a jeho vliv na mateřský postoj

Výchovný styl a celkový postoj k dítěti významně ovlivňuje matčin postoj k těhotenství. Studie psychologie raného dětství i prenatalního období uvádějí důkazy o tom, že dítě je aktivním účastníkem sociální interakce již v posledních měsících těhotenství a samozřejmě od prvních okamžiků po narození. Prvotním vychovatelem se tak stává především matka u které jsou po narození dítěte spouštěny instinktivní mechanismy. Ty jsou podkladem pro její další chování. Bude to chování více uvědomělé, barvitější, promyšlenější. Aby toto vše mohlo proběhnout „hladce“ ale není jen otázkou instinktivního a hormonálně ovlivněného chování, ale důležitou úlohu zde hrají již výše zmiňované rodičovské postoje. Pozitivní vliv na interakci mezi dítětem a matkou má v poporodním období tzv. rooming-in. Nejvíce prospěšný je pro matky, které dítě očekávaly s nadšením, tady se vztah matka-dítě spíše prohloubí. Na druhé straně žádný užitek zde neplyne pro matky, jež dítě nejen že neplánovaly, ale ani nechtěly. (10)

1.1.6 Věk a jeho vliv na výchovu

Vše, co v životě zažíváme nás ovlivňuje. Člověk se neustále vyvíjí, každá zkušenost ho někam posouvá. A věk zde hraje významnou úlohu. S věkem roste i počet zkušeností jedince, i když nelze říci, že by zde byla přímá úměra. Oboje však má na výchovu velký vliv. V následující kapitole bych se ráda zabývala tím, jak věk determinuje výchovu jednotlivce.

1) Mladí rodiče

Charakteristiku mladého rodičovství uvádím jen pro komplexnost a srovnání. Hlavním zájmem pro tuto práci je skupina rodičů ve vyšším věku.

Extrémně mladí rodiče, ve věku 15-18 let, ještě procházejí vývojovým stádiem adolescence, což jde skloubit s rodičovstvím jen velmi těžko. Psychický vývoj adolescenta ještě není dokončen, čili mladý rodič ještě není po psychické stránce hotovou osobností. Většinou ještě žijí s rodiči, proto přechod z tohoto období do trvalého partnerského svazku

nebo manželství je pro ně velmi tísnivý a tak hodně těchto manželství končí rozvodem. Těhotenství obvykle mladé rodiče překvapí a zastihne zcela nepřipravené na tuto životní událost. Nemluvě o celkově nižším socioekonomickém statusu extrémně mladé rodiny a z toho vyplývajících problémů. U mladých matek také bývá problém s prenatální péčí (nedocházení na pravidelné návštěvy v prenatální poradně, nedodržování lékařských doporučení) a především z důvodu nepřipravenosti tuto péči přijímat a rozumět jí. Co se týká zdravotních rizik, u matek mladších 18-ti let bývá daleko častější nižší porodní hmotnost plodu, a to v průměru pod 2500g. Různé studie také poukazují na to, že mladistvým matkám se rodí děti s nižší inteligencí a častěji se vyskytují poruchy chování. (10)

Pokud se ale jedná o kompenzaci organismu na těhotenství, je mladší organismus znatelně adaptabilnější než např. u matek nad 35 let. Z hlediska výchovy, mladistvé matky neposkytují dětem tolik podnětů, méně s nimi mluví i si hrají. Méně se umí s dětmi synchronizovat a rozumět jejich signálům. Pro dítě to znamená lehce subdeprivační životní situaci.

2) Vyšší věk ve výchově

K tomuto tématu je obecně velmi málo studií. Nejsou téměř žádné publikace, které by zkoumaly vztah mezi vyšším věkem matky a jejich dětmi. Těhotenství starších matek bývá více rizikové. Jak je uvedeno v 3. kapitole, proto se zde tomuto tématu nebudu věnovat. Specifika staršího rodičovství spočívají ve větší úzkosti rodičů. Mají tendence děti více pozorovat a srovnávat je s dětmi ostatními. Více se řídí podle různých příruček a častěji navštíví například poradenskou praxi. Ve výchově se chovají málo spontánně a více dají na vědecké poznatky. Často se rodiči v pozdějším věku stávají ze zdravotních důvodů, protože děti dříve mít nemohli, pak jde o děti tzv. vymodlené, což se samozřejmě projeví na postoji a chování rodičů. Starší rodiče mají také na rozdíl od mladších své zažité stereotypy v jednání, chování, trávení volného času atd. Může se již začínat projevovat pokles některých schopností. Mají více zkušeností, a tak si uvědomují daleko více různých rizik a nebezpečí spojených s aktivitou dítěte, a proto ho často v jeho jednání omezují. Stanou-li se rodiče po čtyřiceti letech věku života, stávají se tak rodiči společensky osamělými ve své vrstevnické skupině. Jejich vrstevníci mají totiž své děti často na konci základní mnohdy i střední školy. A tak jsou mladí/staří rodiče se svými starostmi diametrálně jinde. U starších rodičů častěji než u mladších pozorujeme určité výchovné krajnosti. Především se jedná o úzkostnější chování, což vyplývá ze zvýšené úzkosti vůči různým nebezpečím hrozícím dítěti. Starší rodiče jsou často méně spontánní, čili projevují méně nadšení a uvolněnosti ve výchově. Inklinují ke zveličování dětských problémů či nemocí. (10)

1.2 *Motivy pozdního rodičovství*

1.2.1 **Historie reprodukčních preferencí**

V otázkách reprodukce se od sebe významně odlišují současné mladé generace od generací, které zakládaly své rodiny před rokem 1989. Bezdětných žen, žijících na území dnešní ČR na přelomu 19. a 20. století bylo až okolo 20 %. Naopak tomu bylo v období socialismu, kdy dosahovala konečná bezdětnost žen velice nízkých hodnot. V době socialismu se ženy ve velmi útlém věku (okolo 22 let) vdávaly a v tu dobu většina z nich byla již těhotná. Tedy provázanost sňatku s následným porodem byla výrazná. S tímto také souvisí vyšší úhrnná plodnost (= průměrný počet potomků na jednu ženu, hraniční hodnota pro zachování populace se definuje jako minimálně 2,1 potomka na jednu ženu), protože, jak vyplývá ze sociologických průzkumů, čím nižší věk ženy při porodu prvního potomka, tím je vyšší pravděpodobnost zakládání vícečetných rodin.(5)

Zatímco v 80-tých letech se ve východoevropském bloku pohyboval věk prvorodičky mezi 19-23 roky, a to více než v polovině případů. Prvorodičky ve zbytku Evropy měly svého prvního potomka mezi 25-26 lety, nebylo ani výjimkou, že matky měly své první dítě po dosažení 30. roku života.

V české společnosti se pohybovala úhrnná plodnost od 50. let do počátku 90. let mezi 2,8-1,8 dětí na 1 ženu. V polovině 90. let se úhrnná plodnost v ČR ustálila dokonce pod 1,3 dětí na 1 ženu, což se charakterizuje jako extrémně nízká porodnost. Ke zkrácení může dojít v tzv. *obdobích sociodemografických změn*, které se v současné době ve východní Evropě odehrávají. Z důvodu odsouvání rodičovství do pozdějšího věku, tedy zvyšováním věku prvorodiček zůstává úhrnná plodnost na nízké úrovni. V současnosti je věk prvorodiček v ČR 27 let, do budoucna očekáváme další zvyšování.

Plodnost sice v době realizace odložených porodů mírně poroste (k čemuž právě v ČR dochází), rodin, které zůstanou celoživotně bezdětné a rodin s jedináčky však v populaci přibývá.

Ale v důsledku biologických (nemožnost otěhotnět) nebo sociálních bariér (pominutí doby, vhodné pro početí potomka), a také vlivem změny reprodukčních preferencí v rámci životního cyklu, se ne zcela všechny odložené děti nakonec narodí.(5)

Také byla jiná sekvence formování rodiny než dnes. V průběhu „babyboomových“ propopulačních opatření sňatek předcházela získání vlastního bytu. Naopak dnes spolu mladí lidé nejprve samostatně bydlí a až po té uzavírají manželství.(5)

Situace na trhu práce byla také zcela jiná vzhledem k rozpínajícímu se trhu práce „bez nezaměstnanosti“. Vstupu do rodičovství předcházelo většinou uzavření manželství a stabilizaci/postupu na trhu práce. Generace, které začaly zakládat své rodiny v 90. letech 20. století a v novém tisíciletí, jsou typické výrazným nárůstem dětí, které se narodily v nesezdaném partnerství, a odkládáním rodičovství do pozdějšího věku, zatímco studují, stabilizují se/postupují na trhu práce, cestují, věnují se volnočasovým aktivitám a žijí se svým partnerem ve společné domácnosti v rámci nesezdaného soužití. (5)

1.2.2 Důvody odkládání rodičovství

Ve třiceti kdy ještě nechce většina bezdětných nic "uzavírat", nepovažují svůj status bezdětné(ho) za definitivní. Ani jejich okolí jej neuzavírá - "kdo ví, co bude za pět let", "možná", "až", "jestli" - to jsou hlavní slova uvozující vyprávění starších bezdětných lidí. Tlak na ženy (i na některé muže) je ale v této době silný. (8)

Dalším zlomem je pětatřicet let. V tomto věku tlak vyvíjený na bezdětné dosahuje svého maxima, za kterým již slábne.

Je to také „limit“ podepřený legislativně. Jen do pětatřiceti let věku ženy mají páry naději na adopci kojence. Jen do pětatřiceti let věku se mohou ženy stát dárkyní vajíčka. Potencionální vrátka se začínají uzavírat, a to především ženám. Jen do 40ti let věku ženy je léčba neplodnosti asistovanou reprodukcí hrazena z pojištění. Tento věk není určen náhodně, ale vychází ze statistických úspěšností. Věkové normy rodičovství (mateřství) bývají velmi často popisovány jako něco vrozeného, jako dopředu nastavený a nařízený program. Jsou to ale také očekávání, která do nás vkládá společnost. Všechny tlaky rodičů, vrstevníků, kteří nás „nutí“ usilovat o rodičovství a nepropást jej na poslední chvíli. (8)

Faktorů vedoucích k odložení rodičovství do pozdějšího věku ženy je mnoho. Lze je rozdělit do třech základních skupin.

Faktory situační, kam řadíme partnerskou, zdravotní a zaměstnaneckou situaci ženy. Dále jsou to faktory *ekonomické*, sem řadíme příjmovou a bytovou situaci ženy. A do poslední skupiny *faktorů okolí* patří samozřejmě tlak sociálního okolí, zájmy, přesvědčení i prorodinná orientace ženy. Specifickým faktorem zásadně, řekla bych, že nejzásadněji, ovlivňuje reprodukční chování je *faktor touhy po dítěti* neboli „biologické hodiny“, které jsou každou ženou pociťovány velmi individuálně, popřípadě vůbec, takže se touha nebo potřeba mít dítě neobjeví vůbec.(5)

Generace, které jsou a budou i nadále vychovávány v zemích s vysokým počtem celoživotně bezdětných, rodin s jedináčky nebo rodin, které odkládají narození potomka do pozdějšího věku, budou tyto modely volit v soukromí častěji než předešlé generace.

Velmi zásadním situačním faktorem v reprodukčním chování lidí je změna rodinného stavu a partnerského soužití v dnešní společnosti. Singly tvrdí, že současná partnerství jsou založena na prokreativních faktorech (tedy na nezávislém myšlení, spontaneitě, sexuální přitažlivosti a emotivní komunikaci), což jsou základy celoživotního partnerství značně chatrné. S tím souvisí vysoká rozvodovost, časté střídání partnerů i tzv. „nové formy“ soužití (což obsahuje nesezdané partnerství nebo partnery žijící každý ve vlastním bytě), to vše má významný vliv na odkládání rodičovství nebo na celoživotní bezdětný styl života. Krom toho je zřejmé, že manželé volí rodinný život s dětmi častěji než nesezdaní (svobodní) muži a ženy, kteří jsou si nejčastěji nejistí ohledně svých reprodukčních plánů. Ovšem odkládání rodičovství i po uzavření sňatku se nejvíce týká vysokoškolsky vzdělaných žen.

Jak ukazuje sociologický průzkum z roku 2001, zůstávala bezdětná jedna pětina vysokoškolsky vzdělaných žen ve věku 25 - 29 let, a to ještě v pátém roce manželského soužití. Ženy bez maturity se v tuto dobu staly matkami z 92%.

Kromě rodinného stavu (tedy svobodná/rozvedená/vdova) má na reprodukci významný vliv nepřítomnost vhodného partnera, věkového složení páru a typ partnerského soužití. Důležitá je i vzájemná míra shody partnerů na reprodukčních plánech, protože chování páru má vliv na konečnou reprodukci jedince. Nejmenší ochotu ke kompromisům ohledně reprodukčních záměrů v partnerství vyjadřují ti, kteří rodičovství zcela odmítají.

Častěji dochází k odsouvání počtů potomka do pozdějšího věku ženy zejména ve věkově nevyrovnaných partnerstvích. Tento fakt vyplývá pravděpodobně z neochoty starších bezdětných lidí do investic spojených s rodičovstvím, navíc klesá reprodukční schopnost i ochota ke změně životního stylu, který rodičovství přináší.

Asi nejvíce diskutovaným faktorem, který v dnešní době ovlivňuje mladé ženy ohledně vstupu do rodičovství je vzdělání.

Specificky ženy vysokoškolačky plánují i realizují více než dvou-dětné rodiny méně často než ženy s nižším stupněm vzdělání. Kromě toho se převážně u vysokoškolaček objevuje vyšší podíl celoživotně bezdětných a těch, které preferují rodiny s jedináčkem.

Závislost reprodukčních plánů na výši vzdělání u žen je vysvětlována *teorií nákladů ztracených příležitostí*. Proto ženy, které odchodem z trhu práce ztrácejí více, plánují i realizují rodiny menší. V případě partnerství, kde kariéru budují oba partneři jsou „náklady“ na děti vyšší než v ostatních partnerstvích, protože jeden z rodičů (ve většině případů matka)

přichází v době péče o dítě o čas, jenž by věnoval rozvíjení své kariéry a z ní plynoucí budoucí mzdy.

Časování rodičovství vysokoškolaček, které vstoupí na trh práce později než ostatní ženy, a tak se stanou i později finančně nezávislé, je směřováno do pozdějšího věku. Kromě toho mají ženy s vyšším vzděláním větší ambice na trhu práce a mateřství v pozdějším věku je u nich více akceptováno.

Ze zkušeností ze zemí západní Evropy se ukazuje, že plodnost bezdětných ve věkové skupině 30 - 35let může být vysoká, a mnohdy se ženy stávají matkami i po dosažení věku 35 let. A to hlavně vysokoškolačky, které realizací mateřství v pozdějším věku redukuje náklady ztracených příležitostí. Mladé ženy odsouvají mateřství také zejména kvůli rostoucí nejistotou na trhu práce. Stává se, že žena odkládá tato důležitá životní rozhodnutí tak dlouho, až nejsou realizovány vůbec.

Nejvýraznější posun v odkládání porodů byl zaregistrován po roce 1989 zejména mezi vysokoškolačkami ačkoliv odkládání rodičovství do pozdějšího věku můžeme sledovat ve všech vzdělanostních skupinách žen.

Při posledním Sčítání lidu, domů a bytů v ČR (v r.2001) byla jedna třetina vysokoškolsky vzdělaných žen ve věku 30ti let bezdětná.

Dnešní tržní společnost jednoznačně preferuje mobilní, flexibilní, svobodné a bezdětné jedince bez závazků, kteří jsou připraveni kdykoliv reagovat na měnící se požadavky trhu. Sociologové se na základě svých mezinárodních výzkumu domnívají, že za předpokladu, že mají ženy stejné možnosti jako muži, tedy studovat a participovat na trhu práce, ale v případě založení rodiny na těchto možnostech ztrácejí, pak také s rozením dětí váhají a omezují jejich počet. Pak je tedy zřejmé, že nízká míra plodnosti a vysoká míra celoživotní bezdětnosti je výsledkem rozporu mezi vysokou genderovou rovností ve společnosti, která je pro vyspělé země typická a naopak nízkou úrovní rovnoprávnosti orientované na rodinu a rodičovství.

Rozdíl v zaměstnanosti mezi ženami ve věku 20 až 50 let, které mají děti do šesti let, a stejně starými ženami, které děti nemají, je výrazný a u nás je nejvyšší v Evropě, a to samozřejmě v neprospěch žen-matek. Ačkoliv vysokoškolačky nejsou na trhu práce více ohroženy než jsou ženy s nižším stupněm vzdělání (alespoň co se týče míry nezaměstnanosti), pravděpodobně nevnímají po roce 1989 zvýšená rizika na trhu práce stejným způsobem, jako ženy, které nemají na trhu práce možnost ztratit tolik, jako vysokoškolačky. Díky vyšším výdělkům pocítují větší konflikt mezi potenciálním rodičovstvím a vlastní výdělečnou činností. Také, pravděpodobně ze stejného důvodu se právě ženy-vysokoškolačky vrací na trh práce v období péče o malé děti dříve než ženy s nižším vzděláním.

Nyní bych se ráda zmínila o *faktorech ekonomických* a bytových. V současné době kladou mladí lidé větší důraz na svou ekonomickou situaci než kdy dříve. Což může znamenat jednak jejich relativně větší ekonomickou slabost/nejistotu v porovnání s lidmi, kteří zakládali své rodiny dříve, také jsou více finančně a majetkově nároční (i co se rodičovství týká). Obojí pravděpodobně souvisí s narůstající tržní/konzumní orientací. Naše společnost v současné době je také daleko více příjmově a majetkově diferencovaná než dříve. Tato majetková/příjmová orientace může být dána tím, že se jedná o muže a ženy byboomových ročníků 70. let, během nichž byla velmi patrná propopulační opatření v podobě finanční a bytové podpory mladých rodin s dětmi. Krom toho, jsou babyboomové ročníky vystaveny většímu tlaku na pracovním trhu a proto investují více energie ke stabilizaci svého postavení a odkládají manželství a rodičovství na úkor jiných životních cílů do pozdějšího věku.

Dalším faktorem pojící se, se změnou reprodukčního chování je životní styl ve velkých městech, což mnozí autoři uvádí jako obtížně slučitelný s rodičovstvím nebo dokonce jako rodičovství konkurující. Z různých výzkumů vyplynulo, že lidé žijící ve velkých městech zakládají své rodiny déle a touží po menším počtu dětí než lidé žijící v menších městech a na venkově. Což je vzhledem k možnostem, které velká města oproti venkovu nebo malým městům nabízí, vcelku pochopitelné. Ať se jedná o pracovní příležitosti nebo volno-časové využití. Velká města jsou také anonymní a nejsou příliš příznivá pro různá sdružování rodičů.

Partnerská, bytová a ekonomická situace je uváděna spolu s vlivem vlastní nepociťované touhy po dítěti a požadavků partnera/partnerky jako důvod ovlivňující reprodukci českých bezdětných mužů a žen starších 25 let nejčastěji.

Vysoký podíl doposud bezdětných zmiňuje také důležitost faktorů, jako je jejich vlastní i partnerova/partnerčina situace v zaměstnání, volno-časové aktivity a zdravotní stav. Zatímco nižší vzdělání podporuje touhu po seberealizaci v rodičovství; lidé s vyšším vzděláním přisuzují větší důležitost svým zájmům, koníčkům a více si své případné rodičovství zvažují. Také bezdětní s vyššími příjmy přisuzují svojí bezdětnost rodičovství konkurujícím zájmům, kdežto bezdětní s nižšími příjmy uvádějí nepřítomnost touhy po dítěti. Naopak rodiče s více dětmi uvádějí faktor touhy po dítěti jako velmi silný.

Na závěr lze tady shrnout, že, odkládáním rodičovství do pozdějšího věku a očekávaný růst celoživotně bezdětných se děje vlivem urychlení proměn hodnotových orientací nebo změn strukturálně-institucionálních. Současní mladí bezdětní se při rozhodování o vstupu do rodičovství/setrvávání v bezdětnosti liší od starších ročníků tím, že kladou větší důraz na ekonomickou stránku. A jsou to také právě současní mladí lidé, kteří častěji než starší muži a žen akceptují jako důvod pro celoživotní bezdětnost obavu z neschopnosti finančního

zabezpečení rodiny. To může znamenat jednak jejich relativně větší ekonomickou nejistotu ve srovnání se situací lidí, kteří zakládali své rodiny zejména před rokem 1989, ale také jejich větší finanční a majetkové nároky.

Většina z testovaných indikátorů, které posilují odkládání vstupu do rodičovství, setrvání ve stavu bezdětnosti, zakládání menších rodin nebo preference menšího počtu dětí, se ukázala v daném směru působit dlouhodobě a mezigeneračně. U mnohých z těchto vlivů pak dochází v současné době dokonce k jejich posilování nebo rozšiřování. Jde zejména o silný vliv nepřítomnosti stabilního partnerského soužití, preference „netradičních“ typů partnerského soužití, většího věkového rozdílu mezi partnery, neshody v rámci individuálních reprodukčních preferencí mezi partnery, preference větších měst k životu a u žen také vyšší stupeň vzdělání.

Posilující vztah mezi vzděláním ženy a jejím reprodukčním chováním souvisí se zvyšující se problematičností synchronizovat participaci na trhu práce a paralelní péčí o děti, která spočívá ve stále ještě relativně genderově konzervativní české společnosti na ženě.

Rozvedené rodičky se vyskytují zejména ve vyšších věkových kategoriích, naopak svobodné rodičky především v nižších věkových kategoriích. (5)

1.2.3 Teorie fertility –proč lidé chtějí děti

Dle Phillipa Morgana a Rosalinda Kinga existují hlavní tři myšlenkové proudy teorie fertility.

- a) *Teorie evolučně-biologická*, tu vysvětluje tak, že reprodukci máme „zakotvenou“ v genech, že se lidé reprodukují jako každý jiný biologický druh.
- b) *Teorie racionální volby* (mikroekonomická teorie fertility) – rozhodnutí mít dítě je založeno na kalkulaci mezi náklady a výnosy v daném socioekonomickém kontextu.
- c) Teorie vycházející z předpokladů, že lidé přizpůsobují své fertilitní chování *společenským normám*. (8)

Evolučně biologická teorie

Sociální vědy často zaujímají opačný názor oproti představě, že lidé se chovají určitým způsobem, který je geneticky dán dispozicemi a spíše poukazují na různorodost lidské povahy. Lidé ale mají dvě základní geneticky dané predispozice, které formují reprodukční úspěch a chování jedince. Jsou to silné nutkání vyhledávat sexuální partnery a obětavost vůči příbuzným (nositelům podobných genů).

Obecně máme fyzické a emoční reakce a vnímavost vůči sexuálním podnětům podporujícím sexuální aktivitu. Kdyby nebylo nástrojů kontroly porodnosti vedly by

k narození dostatečného množství dětí, které jsou potřebného k zachování lidské společnosti. Důležité je zmínit, že genetické predispozice mužů a žen jsou odlišné a stejně odlišné jsou i zaujímané reprodukční strategie.(9)

Teorie racionální volby

Ačkoliv zní evolučně-biologické teorie velmi věrohodně a je argumentačně přesvědčivá, má pár „trhlin“, protože se zdá nedostatečná při vysvětlování fertility v zemích s velmi nízkou plodností.

Čili samotné biologické predispozice k plození dětí se zdají nedostačující, alespoň ve vyspělých zemích. Zde totiž tato teorie nestačí na zachování míry plodnosti potřebné pro fyzické udržení lidské populace.

Tedy další teorií fertility je, že rodičovství je předmětem racionálního rozhodnutí, v němž partneři zvažují očekávání výnosů a nákladů z toho plynoucích. Proto klesající výnosy a rostoucí náklady rodičovství jsou vnímány jako jedna z příčin demografické redukce. Tento fakt často bývá součástí argumentace zastánců pronatalitní politiky, jejichž myšlenkou je, že stačí „de facto“ aby stát rodičům snížil náklady (ať již v rovině přímých nákladů nebo nákladů ztracených příležitostí) na jedno dítě, a můžeme očekávat nárůst narozených dětí na jednu ženu.

Teorie racionální volby se opět jeví jako značně jednostranná. V moderní společnosti není ekonomická „užitečnost“ dítěte vysoká, a i přes tento fakt si lidé děti stále pořizují. Tento jev vysvětluje přítomnost nových typů výnosů, které nahrazují ekonomický užitek (uspokojení z úspěšného, rodičovství, pocit životní radosti..). Samy o sobě jsou tyto výnosy nenahraditelné.

Definice toho, co se řadí mezi náklady a výnosy rodičovství je určována sociálně. Ačkoliv se rodičovství zdá jako individuální věc, má externalitu, které přesahující do světa společnosti. Naopak také sociální normy vstupují do individuálního rozhodovacího aktu. Součástí analýzy fertility jsou i teorie popisující sociální instituce a normy spojené s reprodukcí společnosti. (9)

Sociální normy a sociální tlak

Sociální tlak zprostředkovávají sociální normy. Například Shoen vnímá nutkání vyhovět sociálnímu tlaku a tedy mít dítě, jako významný impulz, ovlivněný sociálními normami.

Mezi sociální tlaky patří například potřeba rodiče „dát prarodičům vnouče“, „nemít jedináčka“ nebo mít někoho, kdo se o ně postará, až nebudou moct“. Pokud se potencionální

rodiče rozhodnou vyhovět tomuto sociálnímu tlaku, čili počnou dítě, znamená to většinou posílení příbuzenských vazeb a velmi důležitý vklad do společenského kapitálu.(9)

Proč mít tedy děti?

Kromě působení sociálních norem jsou to neurčité, nebo spíše těžko definovatelné představy o dítěti, jako zdroji životního štěstí a psychického uspokojení z rodičovství. Názor, že mít děti je přirozená součást života je také poměrně rozšířen. Dále se dá říci, že chceme děti jako prostředníka pro předání rodinných tradic.

Na druhé straně je ale dítě vnímáno jako značné životní omezení (*Děti člověka omezují v tom, že si nemůže dělat, co chce, a jít, kam chce*)

Dnešní, moderní civilizace se výrazně co do reprodukčního chování změnila od kultur minulých, a to hlavně od neuvědomělého rozmnožování k rozmnožování uvědomělému. Dnešní lidé chtějí využít možností, jakých se jim v životě nabízí. Vysoký počet dětí je s touto ideou v rozporu. Mnoho dětí znamená snižování mzdy, více starostí, práce i odpovědnosti. (9)

1.3 Zdravotní rizika spojená s pozdním mateřstvím

Na úvod bych ráda zmínila, že v naprosté většině z těhotenství starších žen se narodí zdravé děti. Toto množství je srovnatelné s ženami, které rodily v mladším věku (do 30ti let). Prvním problémem, který se může vyskytnout, rozhodne-li se žena v pozdním věku pro potomka je problém s otěhotněním. Zvláště po dosažení 35. roku života fertilita ženy výrazně klesá. S otěhotněním má tak problém každá čtvrtá žena. Po 40. roku dokonce každá druhá. Ženino pohlavní ústrojí v tomto věku produkuje méně vajíček a ty mohou být navíc obtížně oplodněny. Pokud se, ženě nakonec podaří otěhotnět, dalším problémem je schopnost donosit těhotenství.(12)

Starší ženy také mají větší pravděpodobnost vzniku vícečetné gravidity. Větší pravděpodobnost je vzniku dizygotních dvojčat nežli monozygotních. Svůj podíl na růstu vícečetných gravidit má rozvoj léčby neplodnosti a metody IVF.

Starší ženy jsou náchylnější k chronickým onemocněním než jejich mladší protějšky, zejména trpí častěji artritidou, vysokým krevním tlakem, diabetem mellitem. Také jsou více ohroženy chorobami přidruženými k těhotenství jako gestační hypertenzí, gestačním diabetes atp. Podle výzkumu prof. Edwin Gale z Velké Británie je zvýšené riziko vzniku gestačního diabetu u starších prvorodiček. Zvyšuje se tak riziko vzniku Diabetu Mellitu 1.typu (insulin dependentní). U starších matek je toto riziko až 3krát vyšší. Ovšem moderní technologie

umožňují včasné zjištění choroby a z toho vyplývající včasné zahájení léčby a sledování během těhotenství. (12)

Jednoznačně častěji se u starších rodiček vyskytují chromosomální aberace, a to hlavně Morbus Down, ten hrozí starším matkám až s 10krát vyšší pravděpodobností. Také Edwardsův a Patauův syndrom se objevuje častěji, ale již ne tak nápadně jako je tomu u Downova syndromu.(12)

Studie, které proběhly v Dánsku v letech 1978-1992 ukázala, že vyšší věk matky zvyšuje šanci na mimoděložní těhotenství, potrat a mrtvorozenost. Výzkumy ukázaly, u žen přes 40 let dochází k odumření plodu bez známé příčiny, a to nejčastěji ke konci těhotenství. U žen ve věku 35 a více, je to 1 na 440 těhotenství, na rozdíl od 1 do 1000 pro mladší ženy.

Je zde i výrazné riziko předčasného porodu. Podle lékařů z Velké Británie, se nyní nacházíme v tzv. „boomu“ předčasných porod, jejich počet se v posledních 25 letech dokonce zvýšil o 30%. Není to ale jen věk, co má podíl na předčasných porodech, ale i obezita a nevhodný životní styl, zatížená rodinná anamnéza a socioekonomický status, všechny tyto faktory mají vliv na blaho plodu i matky.

S přibývajícím věkem stoupá četnost porodnických zásahů, zvláště pak císařského řezu. Kolem 35 roku života nerodí dítě přirozenou cestou každá třetí žena (35 %), u žen mladších je to pro srovnání každá pátá (21 %).

S přibývajícím věkem ztrácí tělo pružnost a tak jsou ženy náchylné ke komplikacím. Ženy nad 35 let mají také častěji indukovaný porod. A u plodu častěji detekujeme syndrom dechové tísně. Děti se také častěji rodí s nízkou porodní hmotností.

Statisticky starším matkám se častěji rodí „leváci“. Ve Velké Británii je v současné době 11% žen a 13% mužů, kteří jsou leváky naproti 3% z r. 1910.(12)

2 Praktická část

2.1 Výzkumné záměry

1. Předpokládám, že starší matky budou preferovat kooperativní výchovný styl než kterýkoliv jiný.
2. Myslím si, že současné ženy začínají s mateřskou rolí dříve než jejich matky z důvodu změny sociálního postavení ženy ve společnosti.
3. Usuzuji, že matky, které se rozhodly pro rodičovství v pozdějším věku (cca 31 let a výše) si neuvědomují konkrétní zdravotní rizika, pro obě strany, plynoucí z tohoto rozhodnutí.

2.2 Metodika výzkumu

Zvolila jsem teoreticko-výzkumný typ bakalářské práce a k realizaci praktické části dotazníkové šetření. Dotazníky jsou velmi rozšířenou formou výzkumu ve společenských vědách, slouží ke zjišťování postojů, názorů a znalostí v populaci a mnohdy i napomáhají rozšíření poznatků určitých vědeckých oborů.

Výhody dotazníkového šetření jsou hlavně v tom, že jde o metodu méně náročnou, levnou a nedochází při něm k nežádoucímu ovlivnění působením osoby tazatele.

Nevýhodou je horší návratnost, nebezpečí špatného pochopení otázky a možnost rozmyšlení si odpovědi, což může zabránit zachycení spontánní odpovědi.

Dotazník je rozdělen na tři bloky. První blok obsahuje 36 otázek. První otázka je identifikační, zde se dotazuji na věk matky, zbylých 35 otázek se zaměřuje na zjišťování výchovného stylu. Jako předlohu pro tvorbu komplexu otázek na zjišťování výchovného stylu jsem použila dotazníku T9 (Čáp a Boschek) (13), který byl vytvořen pro potřeby psychologie a je velmi náročný na porozumění i vyhodnocení, proto jsem ho pro potřeby své bakalářské práce zjednodušila. Cílem mé práce není zjistit podrobný psychologický profil výchovy, ale měnit se rodičovský postoj v závislosti na věku matky. Při kvalitativním hodnocení odpovědí

na jednotlivé otázky, jsem vycházela z definice výchovných stylů podle J.Čápa. Dotazník odráží subjektivní hodnocení toho, jak rodič vnímá svou výchovu, takže pohled jejich dětí by mohl být zcela odlišný. Čáp a Boschek (1994) uvádějí, že někteří rodiče jsou při hodnocení více sebekritičtí a nadhodnocují své negativní projevy vůči dítěti, jiní je zase podhodnocují a svůj způsob výchovy hodnotí příznivěji než jejich děti. Při vyplňování dotazníku se rodiče také mohou stylizovat do určité výchovné role, takže dotazník zobrazuje spíše to, jak by chtěli vychovávat, než jak opravdu vychovávají. Nicméně sklon k danému výchovnému stylu je i přes možné zkreslení rozpoznatelný.(13)

V druhém bloku dotazníku se zabývám motivy pozdního rodičovství. Na výběr je osm potencionálních motivů. Dále má respondentka možnost vypsát motiv vlastní, pokud jí nabízené možnosti nevyhovují. V tomto bloku dotazníku zkoumám dosažené vzdělání, pracovní zařazení, rodinný stav a ekonomické zázemí. Tyto otázky se vztahují k výzkumnému záměru č. 2, na základě těchto odpovědí mohu posoudit sociální status ženy.

Poslední blok otázek je zaměřen na zkoumání informovanosti žen o zdravotních rizicích spojených s pozdním rodičovstvím.

Typ výzkumu považuji za kvantitativní. Výzkumu se účastnilo 92 respondentek. Ty jsou rozděleny do dvou skupin. Jedna ve věkovém rozmezí 18-30 let, druhá 31-35 let. V dotazníku byla na výběr ještě třetí věková skupina, a to v rozmezí 36let a více, ovšem této možnosti žádná z respondentek nevyužila, tedy dále s ní již nebudu pracovat. Signifikantní skupinou pro mou práci jsou respondentky ve věku 31-35 let, tu tvořilo 41 respondentek. Druhá skupina je komparativní v oblasti zjišťování výchovného stylu, tu tvořilo 51 respondentek. Respondentkami byly matky dětí z mateřské školy se sídlem v Pardubicích, Polabinách III, ulice Odborářů, a to ze všech tříd. Časové vymezení výzkumu bylo leden až březen 2010.

Na počátku tvorby bakalářské práce jsem provedla pilotní výzkum. Tento výzkum odhalil některé nedostatky dotazníku. Po jeho přehodnocení vznikla finální verze A.

Dotazník obsahuje otázky různého typu. Nejčastěji se v něm vyskytují otázky *uzavřené*, kdy respondent vybírá z přednastavených variant odpovědí. Jsou jednoduché na vyplnění i vyhodnocení. Dále otázky *polouzavřené*, kde jsou respondentkám též nabízeny přednastavené odpovědi, ale přidáním položky „jiné“ má prostor pro vyjádření svého názoru. Posledním typem jsou otázky *dichotomické*, které jsou charakteristické možností výběru jedné odpovědi ze dvou (v dotazníku ano/ne).

Veličiny a jejich symbolika užitá v tabulkách a v grafech

Rozsah souboru (počet respondentek v dané skupině).....n

Absolutní četnost..... n_i

Relativní četnost..... f_i

Vzorec pro výpočet relativní četnosti..... $f_i = n_i / n$

2.3 *Prezentace výsledků výzkumu*

2.3.1 I. blok otázek

1. otázka:

„ V kolika letech jste měla první dítě“

- a) 18-30 let
- b) 31-35 let
- c) 36 a více let

Tabulka 1 - V kolika letech jste měla první dítě?

Věk respondentky	n_i	f_i
18-30 let	51	0,55
31- 35 let	41	0,45
36 a více let	0	0
Celkem (n)	92	1

Nejvíce respondentek odpovědělo ve věku 18-30 let, a to 51 žen. Druhou velmi početnou skupinou byly respondentky ve věku 31 – 35 let, tuto skupinu tvořilo 41 žen. V poslední věkové skupině 36 a více let se neobjevila ani jedna respondentka.

Skupina otázek určená pro zjištění výchovného stylu

Pomocí otázek v Tabulka 2 jsem se u každé matky snažila zjistit, jaký výchovný styl preferuje.

Některé otázky v dotazníku jsou položeny tak, aby odpověď „ANO“ znamenala, že rodič inklinuje k autokratickému výchovnému stylu. V některých otázkách je naopak z odpovědi „ANO“ zřejmá tendence k výchovnému stylu liberálnímu.

Přesné hodnocení odpovědí na jednotlivé otázky je uvedeno v Tabulka 2. Písmeno „A“ znamená autokratický styl, „L“ liberální styl.

Tabulka 2- Komplex otázek na zjišťování výchovného stylu v rodině

		ANO	NE
1	Sama nejlépe víte, co je pro Vaše dítě nejlepší, na jeho požadavky se moc neohlížíte. Vaše jednání ještě není schopno posoudit, časem to ocení.	A	L
2	Rozhodnutí týkající se Vašeho dítěte děláte spíše sama.	A	L
3	Často dítě úkolujete, kdy a jak má co udělat.	A	L
4	Ve výchově hodně užíváte příkazů a zákazů.	A	L
5	Zpětně kontrolujete po dítěti plnění Vašich požadavků.	A	L
6	Při neuposlechnutí Vašeho rozkazu následuje trest.	A	L
7	Očekáváte od dítěte 100% poslušnost.	A	L
8	Požadujete po dítěti maximální možné výkony ve škole, zájmové činnosti.	A	L
9	Pokud dítě něco chce, kladete podmínky pro dosažení jeho objektu zájmu.	A	L
10	Když dítěti něco zakážete, ani vy to neděláte, jdete mu příkladem.		
11	Požadujete, aby se dítě chovalo přesně podle vašich představ.	A	L
12	Při výchově jste často „ve střehu“(neustále věnujete dítěti pozornost, kontrolujete ho,..)	A	L
13	Připomínáte dítěti jeho chyby.	A	L
14	Když trestáte, vysvětlíte proč.		
15	Když trestáte, dítě musí samo vědět, čeho se dopustilo.	A	L
16	Často necháváte dítě dělat, co má rádo, i na úkor jeho povinností.	L	A
17	Dítěti se často podaří „uprosit“ Vás v jeho prospěch.	L	A
18	Příliš se nezajímáte, co dítě dělá ve volném čase.	L	A
19	Podřizujete se přáním dítěte.	L	A
20	Netrváte na tom, aby dítě mělo striktní denní program .	L	A

21	Může jít spát, jíst, dělat úkoly, kdy mu to je příjemné.	L	A
22	Za špatné výsledky ve škole viníte spíše učitele než Vaše dítě.	L	A
23	Pokud má dítě nějaké přání berete je vážně.	L	A
24	Snažíte se k dítěti chovat jako k sobě rovnému.	L	A
25	Pokud dítěti zadáte úkol věříte, že ho správně splní.	L	A
26	Hodně s dítětem mluvíte o jeho přáních.	L	A
27	Vyžadujete detailní přehled o tom, co Vaše dítě dělá ve volném čase.	A	L
28	Spíše než příkazy a zákazy se snažíte jít příkladem.	L	A
29	Často si spolu povídáte	L	A
30	Když má dítě nějaký problém, starosti, svěří se Vám , snažíte se společně nalézt řešení	L	A
31	Často dítěti připomínáte kolik jste toho pro něj udělali	A	L
32	Mrzí Vás, že Vám dítě není dostatečně vděčné za vše, co pro něj děláte	A	L
33	Více času než s Vámi dítě tráví s prarodiči, tetami, ať už z důvodu Vašich povinností nebo zábavy	L	A
34	Často dítě srovnáváte s někým „lepší“	A	L
35	Vaši pochvalu si dítě musí řádně zasloužit, chválíte spíše výjimečně	A	L

Rozhodnutí o tom, o jaký výchovný styl se jedná, vyplývalo z počtu odpovědí „A“ nebo „L“. Rozdělení s ohledem na počet odpovědí je uvedeno v Tabulka 3.

Aby bylo možné kvantitativně vyhodnotit odpovědi, byl dotazník postaven na dvou protikladných výchovných stylech – autokratickém a liberálním stylu. Mnou sledovaná tendence ke kooperativnímu výchovnému stylu se projeví, pokud výrazně nepřevažuje ani jeden z protikladných výchovných stylů.

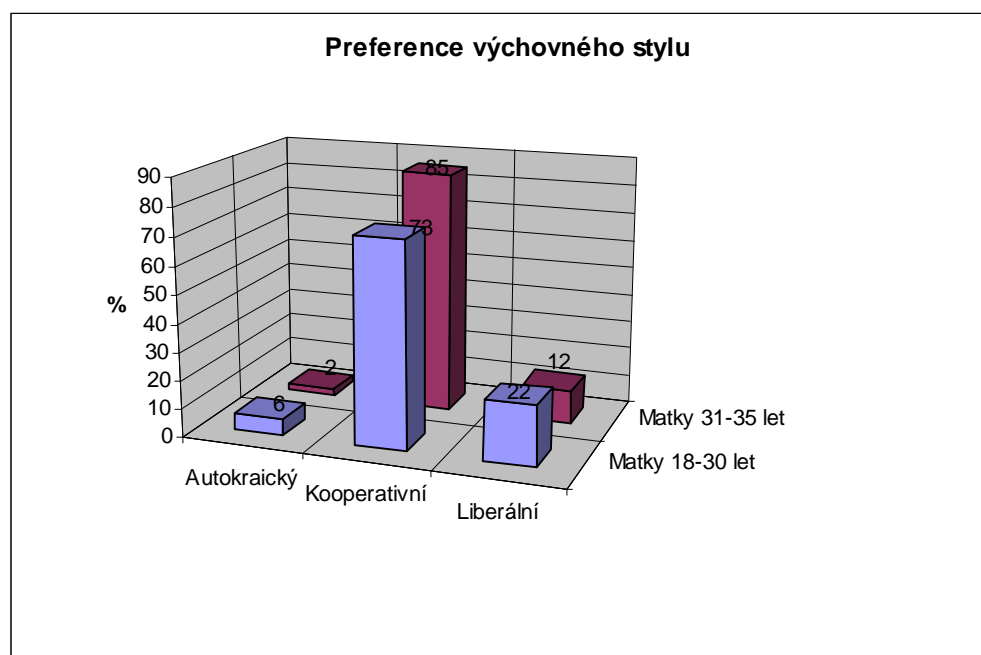
Tabulka 3 – Vyhodnocení jednotlivých výchovných stylů dle počtu odpovědí

Výchovný styl	Počet odpovědí „A“	Počet odpovědí „L“
Autokratický	24 – 35 (67 – 100%)	0 – 11 (0 – 32%)
Kooperativní	12 – 23 (33 – 66%)	12 – 23 (33 – 66%)
Liberální	0 – 11 (0 – 32%)	24 – 35 (67 – 100%)

Prezentace výsledků odpovědí na komplex otázek týkajících se zjišťování výchovného stylu v rodině.

Tabulka 4 – Preference výchovného stylu v závislosti na věku

	Matky 31-35 let		Matky 18-30 let	
	n_i	f_i	n_i	f_i
Autokratický	1	0,02	3	0,06
Kooperativní	35	0,86	37	0,73
Liberální	5	0,12	11	0,21
Celkem	41	1	51	1

Obrázek 1 – Preference výchovného stylu (podíl četností výchovných stylů)

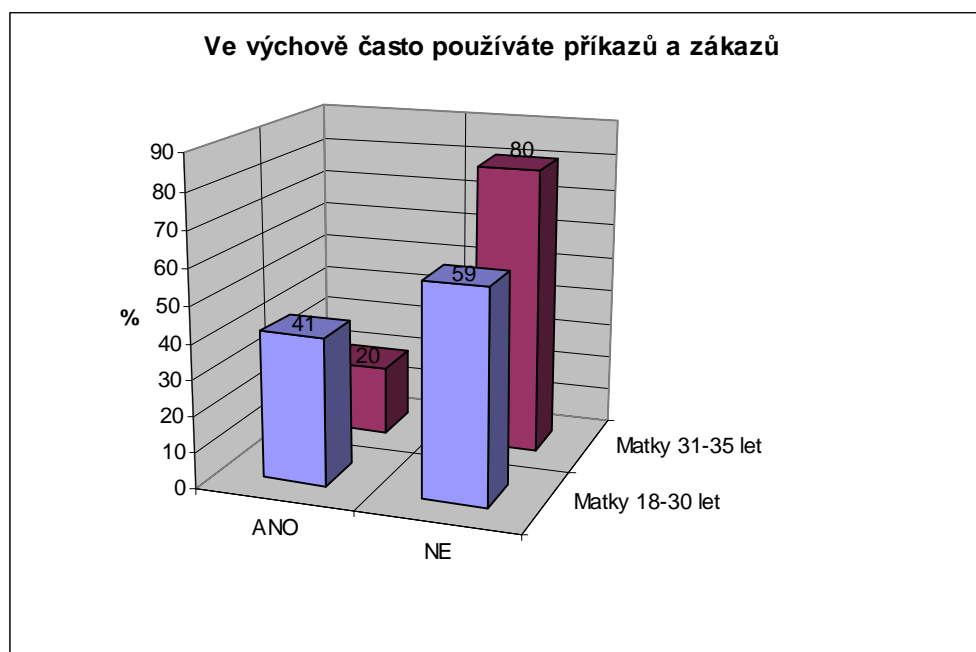
Jak je přehledně vidět z grafu, kooperativní výchovný styl převládá v obou věkových skupinách. Ovšem ve věkové skupině žen 31-35 let je tato převaha výraznější.

Pro prezentaci uvedeného bloku 35 otázek na zkoumání výchovného stylu, byly vybrány 2 otázky, které nejlépe charakterizují jednotlivé výchovné styly.

Otázka č. 4 zněla:

„*Ve výchově hodně užíváte příkazů a zákazů*“

Tato otázka je, pokud je vyhodnocena kladně, typickým zástupcem autokratického výchovného stylu.

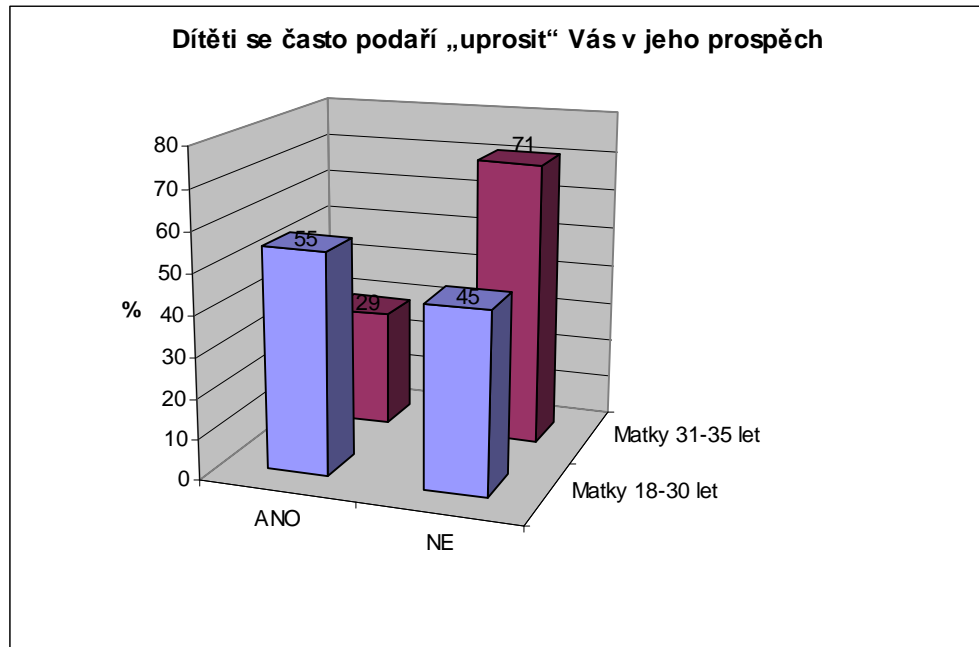
Obrázek 2 - Četnost užívání příkazů a zákazů ve výchově

V obou věkových skupinách se více rodiček přiklání k liberálnímu stylu výchovy. Z grafů je názorně vidět, že matky starší 31 let mají tuto tendenci výraznější.

Otázka č. 17 zněla:

„Dítěti se často podaří „uprosit“ Vás v jeho prospěch“

Pokud je tato otázka také vyhodnocena kladně, je naopak typickým zástupcem liberálního výchovného stylu.

Obrázek 3 – Podíl liberálních prvků ve výchově

Jak je vidět z grafu, v této otázce se jednotlivé věkové skupiny od sebe v odpovědích liší. U mladších rodiček je oproti předešlé otázce patrná tendence k liberálním prvkům ve výchově.

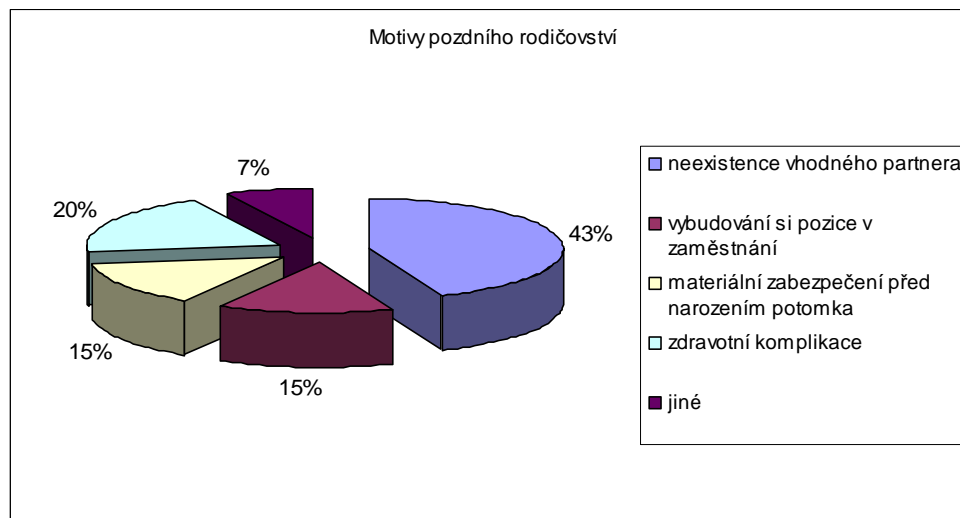
2.3.2 II blok otázek

Otázka číslo 1 tohoto bloku zněla:

„Co Vás vedlo k tomu, pořídit si dítě v současném věku?“

Tabulka 5 - Motivy pozdního rodičovství

Motivy pozdního rodičovství		
	n_i	f_i
Neexistence vhodného partnera	18	0,44
Vybudování si pozice v zaměstnání	6	0,15
Materiální zabezpečení před narozením potomka	6	0,15
Zdravotní komplikace	8	0,20
Jiné	3	0,06
Celkem	41	1

Obrázek 4 - Motivy pozdního rodičovství

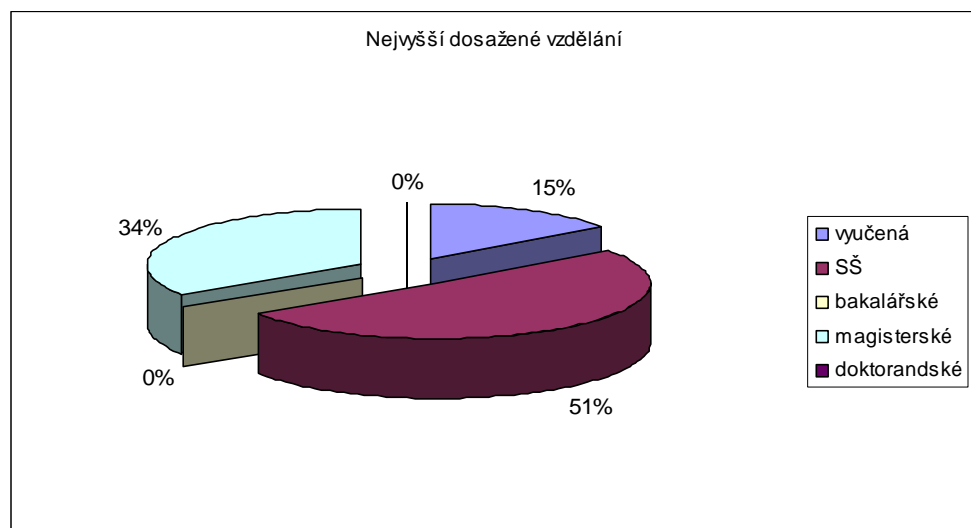
Nejvíce respondentek uvedlo jako odpověď neexistenci vhodného partnera. Do kategorie „jiné“ respondentky nejčastěji uváděly neexistenci touhy po dítěti, kterou pocítily až ve věku 31-35 let.

Otázka č. 2 zněla:

“Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání”.

Tabulka 6– Nejvyšší dosažené vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání		
	n_i	f_i
Vyučená	6	0,15
Středoškolské	21	0,51
Bakalářské	0	0
Magisterské	14	0,34
Doktorandské	0	0
Celkem	51	1

Obrázek 5 – Nejvyšší dosažené vzdělání

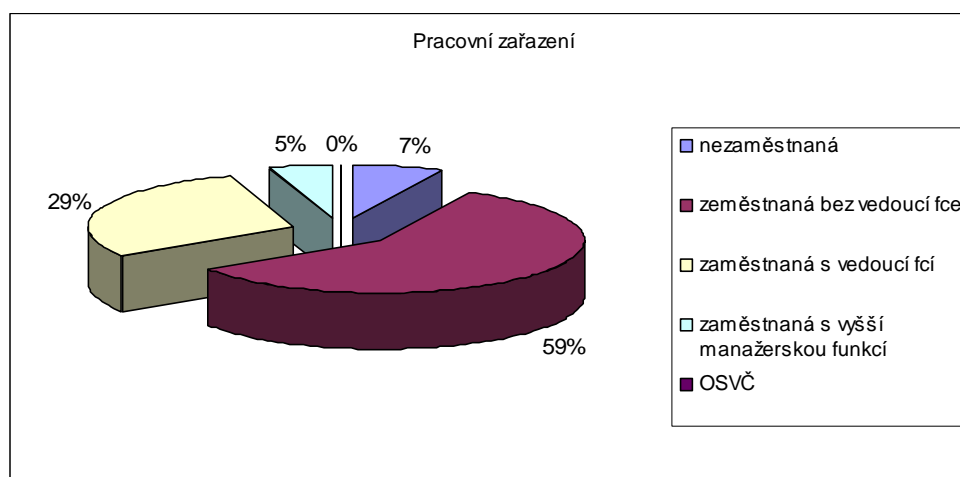
Ačkoliv stále převládá středoškolské vzdělání, ve vzorku mnou sledovaných žen z 51%, podíl vysokoškolsky vzdělaných žen je výrazný 34%.

Otázka č. 3 zněla:

“Jaké je Vaše pracovní zařazení”

Tabulka 7– Pracovní zařazení žen 35 let a výše

Pracovní zařazení		
	n_i	f_i
Nezaměstnaná	3	0,07
Zaměstnaná bez vedoucí funkce	24	0,59
Zaměstnaná s vedoucí funkcí	12	0,29
Zaměstnaná s vyšší manažerskou funkcí	2	0,5
Osoba samostatně výdělečně činná	0	0
Celkem	41	1

Obrázek 6 – Pracovní zařazení žen 35 let a výše

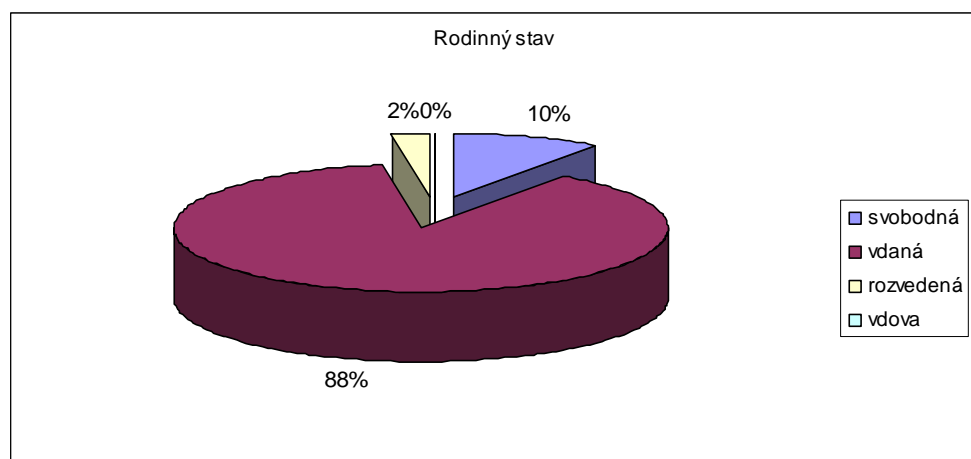
Odpovědi u této otázky jsou podobné jako u otázky týkající se vzdělání. Stále převládá mezi matkami staršími 30-ti let pracovní zařazení “zaměstnanec bez vedoucí funkce”, ale žen s pracovním zařazením “zaměstnanec s vedoucí a vyšší manažerskou pozicí” přibývá. Tento fakt pozitivně koreluje se vzděláním ženy.

Otázka č. 4 zněla:

„Jaký je Váš rodinný stav“.

Tabulka 8– Rodinný stav

Rodinný stav		
	n_i	f_i
Svobodná	4	0,1
Vdaná	36	0,88
Rozvedená	1	0,02
Vdova	0	0
Celkem	41	1

Obrázek 7 – Rodinný stav

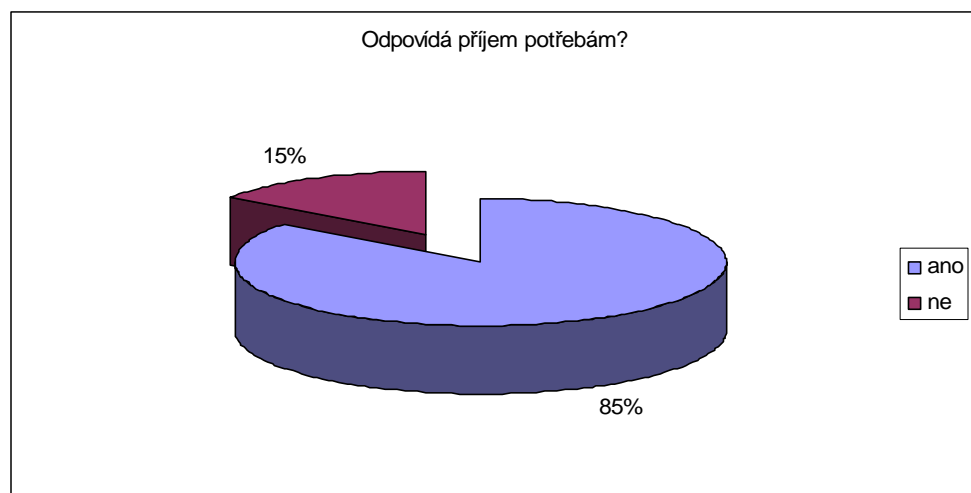
Z žen starších 31 let, z mnou sledované skupiny, je vdaných. Dalších 10% svobodných a zbylá 2% jsou ženy rozvedené.

Otázka č. 5 zněla:

“Odpovídá Váš měsíční příjem Vaším potřebám”.

Tabulka 9– Korelace příjmu a potřeb

Odpovídá Váš příjem Vaším potřebám?		
	n_i	f_i
Ano	35	0,85
Ne	6	0,15
Celkem	41	1

Obrázek 8 – Korelace příjmu a potřeb

Zde se vyjádřilo 85% respondentek kladně, jejich příjem tedy pokryje jejich potřeby.

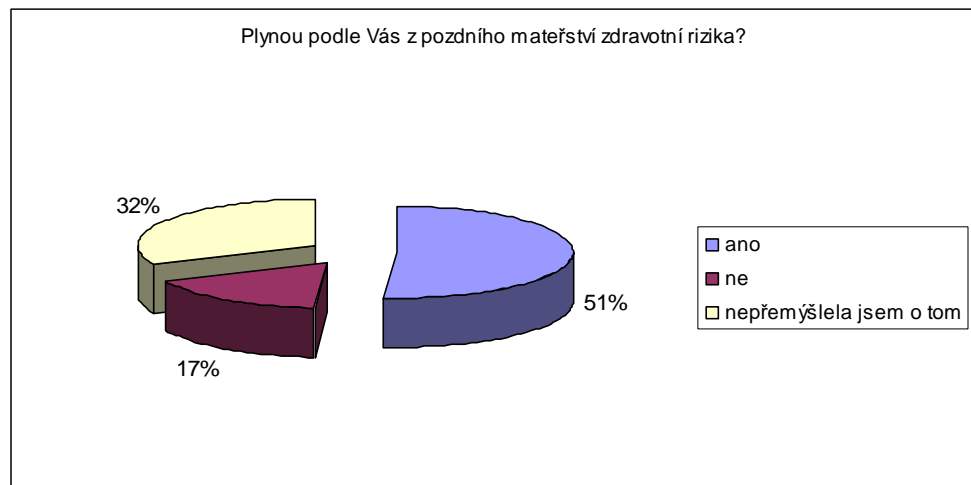
2.3.3 III. blok otázek

Otázka č. 1 zněla:

„Plynou podle Vás z pozdního rodičovství zdravotní rizika?“

Tabulka 10 – Plynou, podle Vás, z pozdního mateřství zdravotní rizika?

	n_i	f_i
Ano	21	0,51
Ne	7	0,17
Nepřemýšlela jsem o tom	13	0,32

Obrázek 9 – Plynou, podle Vás, z pozdního mateřství zdravotní rizika?

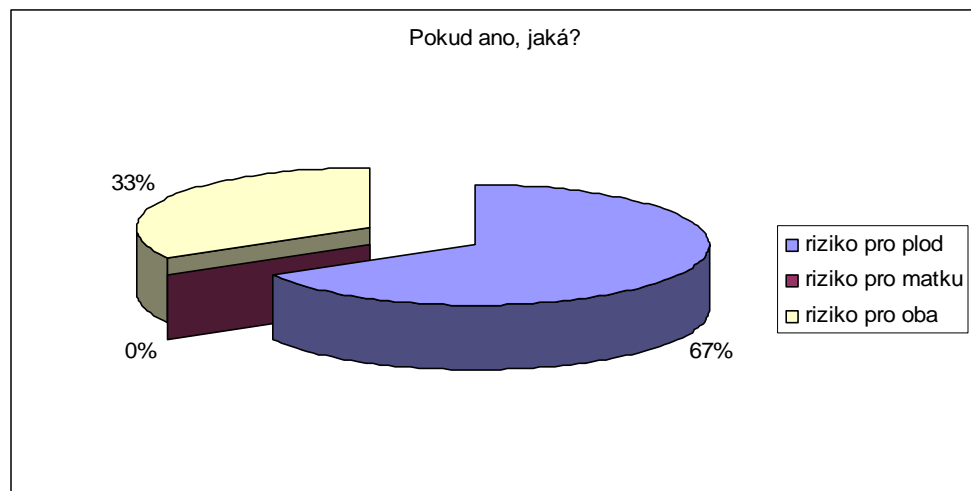
Jak je patrné z níže uvedeného grafu, matky si uvědomují rizika spojená s pozdním mateřstvím. Ovšem jak je vidět dále, představu o konkrétních problémech většinou nemají.

Otázka č. 2 v tomto bloku zněla:

“Jestliže ano (jestliže plynou rizika z pozdního rodičovství), pak tato rizika jsou...”

Tabulka 11 - Pro koho podle Vás plynou zdravotní rizika z pozdního mateřství

	n_i	f_i
Riziko pro plod	14	0,67
Riziko pro matku	0	0
Riziko pro oba	7	0,33
Celkem	21	1

Obrázek 10 - Pro koho podle Vás plynou zdravotní rizika z pozdního mateřství

Na tuto otázku odpověděla jen část dotazovaných, ze 41 respondentek pouze 21 žen. Výsledky odpovědí jsou uvedeny v Tabulka 11.

Vyhodnocení poslední otázky:

„Věděla byste konkrétní příklad zdravotního rizika spojeného s pozdním mateřstvím ať pro Vás nebo plod?“

Na tuto otázku odpovídaly jen matky, které uvedly v předešlé otázce, že si myslí, že z pozdního rodičovství rizika plynou. Kvůli rozličnému množství odpovědí, které nebyly ve vypovídajícím množství jsem se rozhodla pouze pro slovní ohodnocení otázky. Graf by dle mého názoru v tomto případě neměl vypovídací hodnotu.

Dvacet jedna respondentek odpovědělo na předchozí otázku, že určitá rizika plynou. Z nich pouze 10 zodpovědělo otázku, jaká rizika to jsou.. Příklady uváděných rizik byly: Samovolný potrat, problém s otěhotněním, zvýšené riziko výskytu Downova syndromu a dalších genetických vad, komplikované těhotenství a chronická onemocnění matky. Tedy všechny uvedené odpovědi byly správné.

2.4 Diskuze

Cílem mého výzkumu bylo zjistit informovanost starších rodiček o zdravotních rizicích spojených s pozdním mateřstvím, motivy pozdního rodičovství a souvislost mezi věkem a preferovaným výchovným stylem. V případě, že se mé výzkumné záměry potvrdí, mohla by práce být podnětem k tvorbě edukačních materiálů pro starší rodičky.

2.4.1 Zhodnocení výsledků I. bloku otázek

Tento blok otázek jsem vyhodnocovala podle Tabulka 1 a Tabulka 2 viz výše.

Výzkumný záměr č. 1 zněl:

„Předpokládám, že starší matky budou preferovat kooperativní výchovný styl více, než kterýkoliv jiný“.

Usuzuji tak z důvodu, že starší matky mají větší ochotu přijímat kompromisy, mají větší životní zkušenosti a hlouběji promyšlenou výchovu. Proto budou dle mého názoru inklinovat ke kooperativnímu výchovnému stylu, který je výběrem toho „lepšího“ ze stylu autokratického a liberálního. Jedinci, kteří byli vychováváni čistě autokratickým stylem mívají nízké sebevědomí a trpí neschopností prosadit se ve společnosti. Kdežto jedinci, kteří vyrůstali v rodině s převážně liberální výchovou mají často problém s autoritami a nejsou tolik ochotní ke kompromisům, hůře snášejí životní prohry.

U obou věkových skupin převládá kooperativní výchovný styl, jak je přehledně vidět Z Obrázek 1. U starší věkové skupiny je tato převaha ale výraznější. Starší matky preferují kooperativní výchovný styl z 86%, mladší ze 72%.

Tento záměr se mi potvrdil.

Důvod, proč i v nižší věkové skupině převládá kooperativní výchovný styl spatřuji pravděpodobně ve změně náhledu na výchovu. Výchovná ideologie a doporučení z období kolem 60. let se opírala spíše o politické a ekonomické ideologie, takže v našich zeměpisných šířkách byla doporučována výchova autokratická. Naopak v zemích západní Evropy dominoval liberální výchovný styl.

Po roce 1989 u nás došlo ke změně, a to díky demokratizaci a užšímu kontaktu s anglosaským prostředím, kde vládou liberální výchovné názory.⁽⁵⁾ Díky tomu došlo k posunu ve výběru výchovného stylu, a jak ukázalo dotazníkové šetření, to směrem ke kooperativnímu výchovnému stylu.

2.4.2 Zhodnocení výsledků II. bloku otázek

Touto částí dotazníku jsem se snažila nalézt odpověď na **výzkumný záměr č. 2**, který zněl.

„Myslím si, že současné ženy začínají s mateřskou rolí déle než jejich matky z důvodu změny sociálního postavení ženy ve společnosti“.

Změnu sociálního postavení jsem hodnotila na základě změny *rodinného stavu*, čili jsem očekávala posun rodinného stavu „vdaná“ k rodinnému stavu „svobodná“. Dále posun ve výši dosaženého *vzdělání*, a to od středního bez maturity, eventuálně středního s maturitou k různým stupňům vysokoškolského vzdělání. Dále na základě *pracovního zařazení*, a to jsem očekávala posun od ženy „zaměstnané bez vedoucí funkce“ k „zaměstnané s vedoucí funkcí“ eventuálně manažerskou pozicí a posledním kritériem byla spokojenost s *příjmy ženy*. Jak vyplývá z mnoha průzkumů je zřejmé, že od roku 1989 došlo k posunu sociálního statusu. Například mimomanželská plodnost narostla až o třetinu, zvýšil se počet vysokoškolsky vzdělaných žen a žen ve vedoucích pozicích. Cílem tohoto bloku dotazníku je ověřit si platnost této informace v mnou sledovaném vzorku žen.

Nejvíce žen uvedlo jako motiv pozdního mateřství neexistenci vhodného partnera, a to konkrétně 44% žen, což dle mého názoru také souvisí se změněným sociálním statutem ženy v moderní společnosti. Současné ženy nejprve dokončují vzdělání, věnují se volnočasovým aktivitám, cestují a teprve poté, hledají vhodného partnera a budoucího otce svých dětí. Dalším nejčastěji uváděným důvodem byly zdravotní komplikace, a to z 20% a materiální zabezpečení spolu s vybudováním si pozice v zaměstnání, každé po 15%.

Co se týká výše dosaženého vzdělání, středoškolsky vzdělané ženy stále převažují, v mnou sledované skupině jich bylo 51% s maturitou a 15% bez maturity. Ovšem vysokoškolsky vzdělaných žen bylo mezi staršími 31 let 34%, což je podíl výrazný. Proto považuji dílčí předpoklad na základě něhož (a dalších dílčích předpokladů) budu moci zhodnotit výzkumný záměr č.2 za potvrzený. Že je vzdělání výrazným indikátorem odkládání rodičovství detailně popisuji v teoretické části.

S odpověďmi na tuto otázku pozitivně korelují odpovědi na otázku následující, která se týkala pracovního zařazení. Ženy jsou zaměstnané bez vedoucí funkce v 59%, ovšem 29% žen je zaměstnaných s vedoucí a 5% s vyšší manažerskou funkcí. I tento dílčí předpoklad pokládám za potvrzený.

V otázce týkající se rodinného stavu ženy, pro mě vyšly překvapující odpovědi. Z celkového počtu uvedlo 88% žen u, že jsou vdané a pouhých 10%, že jsou svobodné. Zbývá 2% jsou ženy rozvedené.

Můj předpoklad, že došlo k výraznému posunu od rodinného stavu „vdaná“ ke stavu „svobodná“ se tedy nepotvrdil.

Tento fakt může být dán přetrvávající tradicí instituce manželství, přáním ženy přivést dítě do oficiálně uznaného partnerství a určitou roli, zde mohou hrát i obavy ženy o hmotné zabezpečení rodiny.

V otázce týkající se příjmů uvedlo 85% žen spokojenost a v 15% ženy byly nespokojené z důvodu, že jejich měsíční příjem nepokryje jejich potřeby.

Tímto považuji poslední dílčí předpoklad za potvrzený. Tento fakt souvisí jednak s vyšší participací žen na trhu práce a jednak i s obsazováním vyšších pozic právě ženami.

Z následujících čtyř dílčích předpokladů se tři potvrdily a proto **považuji výzkumný záměr č. 2 též za potvrzený.**

2.4.3 Zhodnocení III. bloku otázek

V tomto bloku otázek jsem se snažila zmapovat informovanost matek starších 31 let o rizicích spojených s pozdním rodičovstvím.

Výzkumný záměr č. 3 zněl:

„Usuzuji, že matky, které se rozhodly pro rodičovství v pozdějším věku (cca 31 let a výše) si neuvědomují konkrétní zdravotní rizika plynoucí z tohoto rozhodnutí“.

Pozdní mateřství je fenomén posledních několika let, problémům s ním spojených zatím není věnována dostatečná pozornost, dle mého názoru nejsou o této problematice dostatečně informovány.

Jak jsem popsala výše, starší matky mají povědomí, že určitá rizika jsou, ale v mnoha případech ji nemají konkrétní

I poslední výzkumný záměr považuji za potvrzený.

Závěr

Čím více se naše společnost dostává na vyšší kulturní úroveň, omezuje se populace tak, aby odpovídalo schopnostem rodičů, zaručit dítěti co nejlepší podmínky pro jeho výchovu a jeho život. Cílem rodiny není prosté rozmnožování, ale výchova jedinců, kteří budou přínosem jak pro rodinu, tak pro společnost. Ta dnes klade na rodiče vysoké nároky. Na rodičovství je nahlíženo jako na zodpovědný úkol, který rodičům předepisuje dbát o správný rozvoj osobnosti jejich dětí a také zajistit jejich kvalitní vzdělávání.

V zemích s vyšší kulturní úrovní, ke kterým se Česká republika řadí, zaznamenáváme pokles populačního přírůstku. Častým fenoménem je také odkládání rodičovství do pozdějšího věku, a to z mnoha důvodů, které detailně rozebírám v teoretické části. Na motivy pozdního rodičovství (hlavně tedy mateřství) jsem se také zaměřila v dotazníkovém šetření. Z odpovědí vyčnívala hlavně neexistence vhodného partnera. Dále to bylo dokončování vzdělání, budování si pozice v zaměstnání a také neexistence touhy po dítěti. S vyšším věkem rodičů se také mění postoj k výchově. Proto předmětem výzkumné části této práce, mimo jiné, bylo nalézt spojitost mezi věkem a volbou výchovného stylu. Tato spojitost se ukázala ve výraznější preferenci kooperativního výchovného stylu staršími matkami, což svědčí o hlubší promyšlenosti výchovy a větší ochoty starších matek ke kompromisům. Svou roli zde hrají i společenské změny. Jak bylo uvedeno v teoretické části. A protože pozdní mateřství s sebou přináší i potenciální zdravotní rizika, snažila jsem se zmapovat informovanost o nich mezi staršími matkami. Jak jsem předpokládala, potvrdilo se mi, že starší matky o zdravotních rizicích určité povědomí mají, ale o konkrétních příkladech mnoho informované nejsou. A protože se očekává v následujících letech spíše posilující trend pozdního mateřství, ke zlepšení situace by pravděpodobně přispělo, kdyby prenatální poradny rozšířily svou edukační činnost.

Soupis bibliografických citací

1. BÍMOVÁ, I. *Psychologická studie motivů pozdního rodičovství*. E-psychologie [online]. 2007, [cit. 25.1.2010]. Dostupný z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/bimova.pdf>>.
2. CLOUD, Henry; TOWNSEND, John Smith. *Prosím Tě, mami : Jak nás ovlivňují naše matky*. 2.vyd. Praha : Návrat domů, 2003. 248 s. ISBN 80-7255-080-2
3. ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha : ISV, 1996. 302 s. ISBN 80 - 85866 - 15 - 3.
4. GOETZL, Laura. *Conception and Pregnancy Over 35 : Expert Advice for Every Stage, from Planning a Baby to Giving Birth* . London : Dorling Kindersley , 2005. 160 s. ISBN 1405306394 , 978-1405306393 .
5. HAŠKOVÁ, Hana. *Reprodukční preference a bezdětnost v České společnosti*. Sociologický časopis [online]. 2006, 35, [cit. 22.2.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.soc.cas.cz/projects/cz/16/34/Fenomen-bezdetnosti-v-kontextu-socialnichzmen->>>.
6. HAŠKOVÁ, H., ZAMYKALOVÁ, L. *Mít děti - co je to za normu? Čí je to norma?* Biograf [online]. 2006, 40, 41, [cit. 15.2.2010] Dostupné z WWW: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v4001>
7. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
8. LACINOVÁ, L., ŠKRDLÍKOVÁ, P. *Dost dobří rodiče aneb Drobné chyby ve výchově dovoleny*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-442-7.
9. LACINOVÁ, L. *Příručky o výchově pro rodiče*. Pedagogika, 2004, roč. 54, č. 4, s.355-371. ISSN 0031-3815.
10. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha : Portál, 1994. 108s. ISBN 80 – 85282 – 00 – 3.
11. MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina : v psychologickém poradenství*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1998. 215 s. ISBN 80 - 04 - 25236 -2.
12. PAKOSTA, Petr. *Proč chceme děti : hodnota dítěte a preferovaný počet dětí v České republice*. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* [online]. 2009, 45, 5, [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/5b7a99c8c0f63834cd821d8ea66a7702837534ba_PakostaSC2009-5.pdf>. ISSN 0038-0288.

13. SHEEDYOVÁ – KURCINKOVÁ, Mary. *Problémové dítě v rodině a ve škole*. Praha: Portál, 1998. 284s. ISBN 80 – 7178 – 174 – 6.
14. VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty : Definice - Popis - Následky*. Praha : Grada Publishing, 2004. 116 s. ISBN 80 - 247 - 0814 - 0.

Seznam příloh

Příloha A - Dotazník

Příloha A – Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Barbora Šolcová a studuji na Univerzitě Pardubice Fakultu zdravotnických studií, obor Porodní asistentka. Ráda bych vás požádala o vyplnění dotazníku, jehož výsledky použiji ve své bakalářské práci, která nese název „Faktory ovlivňující rodičovský výchovný styl“. Jeho vyplněním mi pomůžete nalézt souvislosti mezi věkem matky a jejím výchovným stylem, pomůžete mi zjistit uvědomělost o zdravotních rizicích souvisejících s pozdním mateřstvím a motivy, které vedou ženy pořídit si dítě ve vyšším věku. Prosím Vás o pravdivé vyplnění dotazníku, je zcela anonymní a získané informace budou využity pouze pro mé soukromé účely. U jednotlivých bloků otázek jsou pokyny k jejich vyplnění. Děkuji předem za Váš čas.

Blok I - Výchovný styl

1. V kolika letech jste měla první dítě?

- a) 18 – 30
- b) 31 – 35
- c) 36 a více

V tabulce zaškrtněte u každé otázky „ano“ nebo „ne“

		ANO	NE
1	Sama nejlépe víte, co je pro Vaše dítě nejlepší, na jeho požadavky se moc neohlížíte. Vaše jednání ještě není schopno posoudit, časem to ocení.		
2	Rozhodnutí týkající se Vašeho dítěte děláte spíše sama.		
3	Často dítě úkolujete, kdy a jak má co udělat.		
4	Ve výchově hodně užíváte příkazů a zákazů.		
5	Zpětně kontrolujete po dítěti plnění Vašich požadavků.		
6	Při neuposlechnutí Vašeho rozkazu následuje trest.		
7	Očekáváte od dítěte 100% poslušnost.		
8	Požadujete po dítěti maximální možné výkony ve škole, zájmové činnosti.		
9	Pokud dítě něco chce, kladete podmínky pro dosažení jeho objektu zájmu.		
10	Když dítěti něco zakázete, ani vy to neděláte, jdete mu příkladem.		
11	Požadujete, aby se dítě chovalo přesně podle vašich představ.		
12	Při výchově jste často „ve střehu“(neustále věnujete dítěti pozornost, kontrolujete ho,..)		
13	Připomínáte dítěti jeho chyby.		
14	Když trestáte, vysvětlíte proč.		
15	Když trestáte, dítě musí samo vědět, čeho se dopustilo.		
16	Často necháváte dítě dělat, co má rádo, i na úkor jeho povinností.		
17	Dítěti se často podaří „uprosit“ Vás v jeho prospěch.		
18	Příliš se nezajímáte, co dítě dělá ve volném čase.		

19	Podřizujete se přáním dítěte.		
20	Netrváte na tom, aby dítě mělo striktní denní program .		
21	Může jít spát, jíst, dělat úkoly, kdy mu to je příjemné.		
22	Za špatné výsledky ve škole viníte spíše učitele než Vaše dítě.		
23	Pokud má dítě nějaké přání berete je vážně.		
24	Snažíte se k dítěti chovat jako k sobě rovnému.		
25	Pokud dítěti zadáte úkol věříte, že ho správně splní.		
26	Hodně s dítětem mluvíte o jeho přáních.		
27	Máte přehled co Vaše dítě dělá ve volném čase.		
28	Spíše než příkazy a zákazy se snažíte jít příkladem.		
29	Často si spolu povídáte		
30	Když má dítě nějaký problém, starosti, svěří se Vám , snažíte se společně nalézt řešení		
31	Často dítěti připomínáte kolik jste toho pro něj udělali		
32	Mrzí Vás, že Vám dítě není dostatečně vděčné za vše, co pro něj děláte		
33	Více času než s Vámi dítě tráví s prarodiči, tetami, ať už z důvodu Vašich povinností nebo zábavy		
34	Často dítě srovnáváte s někým „lepší“		
35	Vaší pochvalu si dítě musí řádně zasloužit, chválíte spíše výjimečně		

Blok II – Motivy pozdního rodičovství

Pokud není uvedeno jinak vyberte jednu odpověď

1. Co Vás vedlo k tomu, pořídit si dítě v současném věku (*možno zvolit více odpovědí*)

- a) vybudování si pozice v zaměstnání
- b) dokončení vzdělání
- c) neexistence „vhodného“ partnera
- d) zdravotní komplikace (problém s otěhotněním, jiné..)
- e) tlak okolí (je „moderní“ mít dítě později)
- f) psychická nepřipravenost
- g) potřeba materiální zabezpečení před narozením potomka
- h) naplnění volno časových aktivit
- i) uveďte jiný motiv, jestliže výše uvedené nevyhovují

.....

2. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

- a) základní
- b) střední bez maturity - vyučená
- c) střední s maturitou
- d) bakalářské
- e) magisterské
- f) doktorandské

3. Jaké je Vaše pracovní zařazení

- a) nezaměstnaný
- b) zaměstnanec bez vedoucí funkce
- c) zaměstnanec s vedoucí funkcí
- d) zaměstnanec s vyšší manažerskou pozicí
- e) OSVČ

4. Jaký je Váš rodinný stav

- a) svobodná
- b) vdaná
- c) rozvedená
- d) vdova

5. Odpovídá Váš měsíční příjem Vaším potřebám

- a) ano
- b) ne

Blok III - Zdravotní rizika

1. Plynou podle Vás z pozdního mateřství zdravotní rizika

- a) ano
- b) ne
- c) nepřemýšlela jsem o tom

2. Jestliže ano, pak tato rizika jsou pro

- a) plod
- b) matku (Vás)
- c) oba

3. Věděla byste nějaký konkrétní příklad zdravotního rizika spojeného s pozdním mateřstvím ať pro Vás nebo plod?
(Prosím vypište)

.....
.....